

NOI DESCOPERIRI GETICE ȘI GRECEȘTI DIN DOBROGEA ȘI DIN STÂNGA DUNĂRII

Mihai IRIMIA

În urma unor descoperiri întâmplătoare, periegeze și săpături arheologice preventive efectuate cu diferite prilejuri, în ultimii 15-20 de ani au fost recuperate mai multe materiale getice și elenistice din diferite localități ale Dobrogei, ca și din județele învecinate din stânga fluviului (Călărași și Ialomița), care au intrat în colecțiile Muzeului de istorie națională și arheologie Constanța¹. Unele dintre acestea provin din perimetrul unor situri arheologice cunoscute; altele au apărut însă în zone noi, necunoscute până în prezent. Publicarea materialelor în discuție completează, într-o anumită măsură, lista deja bogată a descoperirilor de acest gen din zonă, oferind informații demne de luat în seamă privind evoluția populației getice de aici și a legăturilor acesteia cu lumea greco-elenistică în ultimele secole ale erei vechi.

ADAMCLISI (jud. CONSTANȚA)

A. În intravilanul localității, vizavi de sediul Centrului de vinificație, în marginea DN 3A, cu ocazia efectuării unui șanț pentru instalarea cablului telefonic, s-a descoperit în anul 1997 o cană ceramică².

Este lucrată la roată, cu corpul bombat, gâtul tronconic, buza puțin evazată și îngroșată spre exterior, rotunjită; fundul inelar, profilat. Toartă lată, puternic arcuită, prinsă de gât sub buză și deasupra diametrului maxim. Pastă cenușie-închisă, fină, bine arsă, cu nuanțe gălbui. Dimensiuni*: I = 27,4 cm; DM = 20 cm. Inv. 43441. Fig. 3/1; 10/1.

Starea foarte bună a căinii sugerează utilizarea sa probabilă într-un mormânt. Deși locul descoperirii se află la circa 1,5 km V-NV de cimitirul getic de

¹ Dintre studiile anterioare care au pus în valoare asemenea descoperiri menționăm: V. Baumann, *Peuce* 4 (1973-1975), p. 19-47; M. Irimia, *Pontica* 6 (1973), p. 7-72; 13 (1980), p. 66-118; 16 (1983), p. 69-148; 24 (1991), p. 97-122; V. Lungu, *Pontica* 27 (1994), p. 133-155.

² Vasul a fost recuperat de colegul Gh. Papuc la câteva luni după descoperire; s-ar fi aflat la adâncimea de cca. 1 m de la nivelul actual al terenului. Alte informații nu s-au mai putut obține, deoarece în momentul recuperării vasului, șanțul era astupat.

* I = înălțimea; D = diametrul; DM = diametrul maxim; DG = diametrul gurii; DB = diametrul bazei; L = lungimea; LA = lățimea; A = adâncimea; Gr = grosimea.

incinerare cunoscut de mai mult timp, situat în apropierea intersecției DN3A Constanța-Ostrov cu alea care duce către monumentul triumfal, noul exemplar ar putea fi pus în legătură tot cu cimitirul în cauză.

Vase asemănătoare s-au semnalat în mai multe necropole getice din SV Dobrogei³, chiar și la Adamclisi⁴, unde au fost datate larg în sec. V-IV a. Chr.

Descoperirile ceramice din complexele funerare getice de la Adamclisi permit o constatare. În toate cazurile s-au descoperit numai vase cenușii lucrate la roată. De asemenea, în apropiere, la Zorile (com. Adamclisi), s-a descoperit un vas tradițional de tip clopot, lucrat tot la roată. Potrivit mărturiilor mai vechi ale localnicilor, la Zorile pare să fi fost tot o necropolă de incinerare. Descoperirea exclusivă în acest perimetru a vaselor cenușii lucrate la roată poate fi întâmplătoare, dar ar putea ilustra prezența în zonă a unor ateliere specializate, care stăpâneau bine acest meșteșug, producând o ceramică de calitate. Nu este imposibil nici ca vasele în cauză să provină dintr-un alt centru important, aflat în apropiere. Dar, în lipsa unor cercetări ample și a unor analize asupra pastei, nu se pot exprima nici un fel de opinii.

B. În perimetrul localității⁵ s-a descoperit o fibulă de bronz de schemă tracică, cu arcul îngroșat, fațetat hexagonal (cu suprafețele mai late la interior și la exterior); piciorul subțire, în formă de S, puțin îndoit și deformat, cu buton conic, nedecorat. Lipsește acul. Dimensiuni: L = 3,2 cm; I = 1,6 cm. Inv. 42169. Fig 2/1.

După profilul arcului și forma piciorului, aparține tipului III c, conform clasificării lui Vlad Vintilă Zirra⁶, sau III a, după cea a lui Dragoș Mândrescu⁷, deși acestea sunt specifice îndeosebi arealului extracarpatic nord-dunărean⁸. Se datează îndeosebi în prima jumătate a sec. III a. Chr.

AGIGEA (jud. Constanța)

A. Dintr-o groapă săpată în localitate în anul 1996 au fost recuperate parțial

³ La Viile – fost Beilic; cf. A. Aricescu, în StCl. 3 (1961), p. 67-82, fig. 5; idem, în Sesiunea de comunicări științifice a Muzeelor de istorie, București, 1964 (1971), 1, p. 223; Satu Nou, Bugeac, Canlia etc.

⁴ A. Aricescu, în Sesiunea de comunicări științifice a Muzeelor de istorie..., p. 224; M. Irimia, Pontica 6 (1973), p. 27 și fig. 2/1; 13/5.

⁵ Fără alte precizări privind locul descoperirii; Piesa a fost achiziționată de muzeul din Constanța în anul 2000. Cu toate acestea, fibula ar putea fi pusă în legătură, eventual, cu așezarea getică de pe platoul aflat la est de cetatea Tropaeum Traiani, cercetată începând din anii 1993-1994, unde s-au descoperit importante complexe arheologice, precum și materiale getice și elenistice din sec. IV-III a. Chr., fără a se exclude posibilitatea ca unele să fie mai vechi (din sec. V a. Chr.) și mai noi (din sec. II a. Chr.); vezi I. Barnea, Al. Barnea *et alii*, în CCA. *Campania* 1994, Cluj-Napoca, 1995, p. 3; iidem, *Campania* 1997, Călărași, 1998, p. 1-2; *Campania* 1998, Vaslui, 1999, p. 7; *Campania* 1999, Deva, 2000, p. 7; *Campania* 2000, Suceava, 2001, p. 23; *Campania* 2001, Buziaș, 2002, p. 21-22; *Campania* 2002, Covasna, 2003, p. 25-27; *Campania* 2003, Cluj-Napoca 2004, p. 17-18; Al. Barnea *et alii*, în CCA. *Campania* 2004, Jupiter-Mangalia, 2005, p. 15-19.

⁶ Vl.V. Zirra, Dacia NS, 42-43 (1996-1998), p. 42, 46 și fig. 5/15 (Zimnicea), 6/6 (Butuceni), 6/10 (Bunești-Averești).

⁷ D. Mândrescu, SCIVA 51 (2000), 1-2, p. 81 și fig. 3/III 3 a.

⁸ *Ibidem*.

câteva materiale arheologice fragmentare, autohtone și elenistice⁹.

- Fragment din partea inferioară a unui vas de tip clopot sau borcan, cu baza plată, puțin profilată. Pastă grosieră, arsă inegal (cu miezul cenușiu și exteriorul gălbui-maroniu; ambele suprafețe lustruite. DB = circa 12 cm. Inv. 43448/a. Fig. 5/11; 11/2.

- Fragment de strachină de mici dimensiuni, cu buza lată, evazată, ornamentată cu două caneluri largi, concentrice. Pastă cărămidie, aspră. La exterior prezintă urme brune-cenușii închise, datorate arderii secundare. DM = circa 11 cm. Inv. 43448/b. Fig. 1/5; 11/1.

- Fragment de strachină elenistică cu fundul inelar, profilat. Pastă cărămidie fină, densă. Suprafața interioară, parțial și cea exterioară, până aproape de fund, a fost acoperită cu firnis negru; urme prelinse ale firnisului spre bază. DB = circa 9 cm. Inv. 43448/c. Fig. 1/4; 11/3.

- Alte fragmente mici de amfore de Thasos și Heracleea Pontică, precum și pereți de câni sau de străchini elenistice.

Materialul arheologic amintit se datează larg în a doua jumătate a sec. IV – prima jumătate a sec. III a. Chr.

B. În intravilanul localității, în zona locuințelor din vecinătatea blocurilor ridicate în anii '80 ai sec. al XX-lea, la circa 150 m E de șoseaua Constanța-Mangalia, cu ocazia săpăturilor efectuate pentru amenajarea unui garaj, s-au descoperit în luna iulie, anul 2001, două vase elenistice. Starea lor foarte bună sugerează eventuala proveniență dintr-un mormânt, fără să se poată preciza tipul acestuia.

1. Cană cu corpul bitronconic, gâtul înalt aproape cilindric, gura puțin evazată, toarta lată, puțin supraînălțată, adâncită longitudinal pe mijloc; fundul inelar. Argilă gălbuie-cărămidie, cu nisip fin. Dimensiuni: I = 13,2 cm; DM = 9,7 cm. Inv. 43442. Fig. 1/1; 10/2.

Cana este de tipul *gnatio*; pe gât este aplicat un ornament orizontal, de forma unei cununi de frunzulițe, cu vopsea roșie. Pe partea superioară, sub incizia care delimitează corpul de gâtul vasului, a fost pictată o suită de frunze, tot cu vopsea roșie. Pe diametrul maxim și aproximativ în zona mediană a părții inferioare, vasul este ornamentat cu două benzi circulare, tot cu vopsea roșie. După formă, decor și toarta puțin supraînălțată, prinsă de gura vasului și pe diametrul maxim, cana se datează în sec. III a. Chr.

2. Cană cu corpul bitronconic, gâtul înalt, îngust, gura evazată, toarta lată, puțin supraînălțată, adâncită longitudinal pe mijloc; fundul inelar. Toarta e prinsă pe gât, sub nivelul gurii și pe diametrul maxim; nu prezintă vreo pastilă la partea superioară. Deasupra torții, buza câinii este întreruptă ca o șa. Sub buză prezintă două incizii circulare relativ adânci și urmele altor cinci incizii superficiale. Argilă

⁹ Materialul ne-a fost adus de profesorul de istorie Cornel Mocanu care, din păcate, nu ne-a putut oferi date mai precise asupra locului descoperirii și a tipului acesteia. Datorită spărturilor din vechime și a amestecului de materiale, ele nu par să provină dintr-un eventual mormânt, ci mai degrabă din zona unei așezări. În perimetrul localității Agigea au mai fost semnalate, de-a lungul timpului, și alte descoperiri arheologice: H. Slobozianu, *Materiale* 5 (1959), p. 736, 741, 743-745; V. Boroneanț, *Pontica* 10 (1977), p. 320, nr. 10; M. Irimia, *Pontica* 6 (1973), p. 62-63; 13 (1980), p. 71, n. 39; 16 (1983), p. 62 și fig. 8/9; 9/5; 24 (1991), p. 97-100.

gălbuie-cărămizie, cu nisip fin; suprafața parțial corodată. Dimensiuni: I = 12,5 cm; DM = 9,2 cm. Inv. 43443. Fig. 1/2 10/3. Profil aproximativ asemănător la *Bucovală* 1967, p. 36, m. CCCXLIX (sec. III a. Chr.); p. 90, m. XXII, a, profil apropiat (ultima parte a sec. II a. Chr., prin context, dar mormântul poate fi, totuși, mai vechi); Bărlădeanu-Zavatin 1980, p. 229-231, M 7 înhumație, pl. VI, 2, profil relativ apropiat și un mod asemănător de prindere a torții (mijlocul și a doua parte a sec. II a. Chr., prin context).

C. Loc de descoperire necunoscut¹⁰

Toartă de amforă de tipul Heracleea Pontică cu șampilă dreptunghiulară pe un rând, aplicată în apropierea gâtului (4,7 x 1 cm). Pastă maronie densă, cu nisip în compoziție. Inv. 43438. Fig. 6/1.

Βοσπορίχου

Scriere retrogradă.

Bărbulescu, Buzoianu, Cheluță-Georgescu 1990, p. 51, 62, nr. 419, întocmai; face parte din categoria torților cu nume proprii întregi, din bazinul pontic. Ștampile scrise retrograd, cu legenda Βοσπόρι/χος ἐπὶ Εὐ/γετίωνος pe gâturi de amforă de tipul Heracleea Pontică, la *Monahov* 1999, p. 291-295 (în curganul nr. 6 de la Liubimovka); ștampilele de acest tip sunt relativ rare, deși *Bosporihos* este relativ bine cunoscut în epigrafia ceramicii heracleene, datându-se într-un interval de 4-5 ani la sfârșitul anilor '70 – probabil începutul anilor '60 ai sec. IV a. Chr. Curganul de la Liubimovka a fost datat de *Monahov, loc. cit.*, în anii '60 ai sec. al IV-lea, sau mai degrabă în prima jumătate a acestui deceniu, datare valabilă și pentru amforele cu legenda amintită.

BĂNEASA (jud. Constanța)

Localitatea este cunoscută prin descoperirea în perimetrul ei, în anul 1962, a unei amfore de tipul Heracleea Pontică, utilizată ca urnă, precum și a numeroase fragmente ceramice autohtone lucrate cu mâna și la roată¹¹.

În zona localității s-au descoperit în ultimii ani și alte materiale ceramice getice și elenistice.

A. În partea de nord-vest a satului, în afara perimetrului locuit, s-au descoperit în anul 1994 mai multe materiale sparte din vechime, care sugerează existența unei eventuale așezări¹².

Ceramică cenușie lucrată la roată

- Buză de fructieră (sau de strachină?) mult evazată, cu marginea rotunjită. Pastă cenușie, cu o nuanță mai închisă, cenușie-neagră, pe ambele suprafețe. Inv. 43445/a. Fig. 5/6.
- Fragment din peretele unui vas-sac de mari dimensiuni, ornamentat pe corp cu un brâu cu alveole largi, puțin adânci. Pastă densă, cenușie. Inv. 43445/b. Fig. 5/5.

¹⁰ Donație din 1993-1994 a pasionaților căutători de antichități din Constanța, Radu Diaconu și Romeo Frățilă.

¹¹ A. Aricescu, în Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de istorie, decembrie 1964 (1971), I, București, p. 223.

¹² Fragmentele ceramice au fost aduse la muzeul din Constanța de Martin Gheorghe Georgeta-Mihaela, care n-a fost, însă, în măsură să ofere alte informații despre materialele în cauză; locul probabil al descoperirii n-a fost verificat.

- Fragment de perete al unui vas de mari dimensiuni (Gr. = 1,8 cm). Pastă densă, cenușie, cu angobă neagră, lustruită la exterior și neagră-cenușie la interior. Inv. 43445/c. Fig. 5/8.
- Buză de castron cu marginea rotunjită și teșită puțin spre interior. Pastă cenușie deschisă, cu angobă neagră-cenușie, parțial corodată pe ambele suprafețe. DG = circa 32 cm. Inv. 43445/d. Fig. 5/4.
- Alte fragmente din pereții unor castroane, străchini și oale, cu pasta cenușie, uneori și cu urme de angobă neagră-cenușie. Fig. 12/4; 5/6.

Ceramica elenistică

- Buză de amforă de tip nedeterminat, cu nisip puțin și mică în compoziție; pastă maronie. Inv. 43444/a. Fig. 5/2.
- Buză de amforă de Thasos, cu marginea îngroșată la exterior; pastă cărămie.
- Fragment de toartă de amforă de Rhodos, cu pasta roză-cărămie și angobă groasă, gălbuie.
- Patru torți fragmentare de amfore de Cos (trei de la partea superioară și unul de la bază); cele două părți care alcătuiau toarta bifidă s-au desprins una de cealaltă. Pastă cărămie sau, după caz, maronie, aspră, cu nisip. Inv. 43444/b. Fig. 5/3, 7; 12/1; 3.
- Fragment din partea inferioară a unei amfore de Thasos.
- Fragment de toartă de amforă de tipul Heraclea Pontică.

Materialul arheologic recuperat într-o cantitate foarte redusă nu permite formularea unor observații deosebite. Lipsa ceramicii lucrate cu mâna ar putea fi întâmplătoare. Ceramica cenușie lucrată la roată este, în general, asemănătoare celei descoperite în așezările și necropolele getice din zonă. Reamintim că la Adamclisi¹³ și Zorile¹⁴, la doar circa 20-25 km est de Băneasa, ceramica getică descoperită (în complexe funerare) este în totalitate cenușie, lucrată la roată. Mai reținem fragmentele unor *pithoi* de mari dimensiuni, lucrați de asemenea la roată, cu pasta cenușie. Fragmentele de amfore aparțin unor tipuri cunoscute. Materialul ceramic din zona amintită de la Băneasa se datează larg, în sec. IV-III a. Chr.

B. Într-o zonă aflată la circa 5 km SV de localitate și la circa 3 km E de punctul „Canaraua Fetei”¹⁵, pe pantele vestice ale unui deal s-au descoperit materiale getice și elenistice¹⁶.

- Două fragmente (buză și perete) dintr-un vas-borcan lucrat cu mâna; pastă cărămie, grosieră, cu concrețiuni calcaroase. Inv. 43446/a. Fig. 5/9; 12/9, 10.
- Fragment de toartă de amforă de tipul Heraclea Pontică.
- Fragmente de amforă de Thasos. Inv. 43446/b.
- Fragmente de amforă de Rhodos. Inv. 43446/c.

Fragmentele ceramice amintite provin de la recipiente sparte în vechime și

¹³ Vezi mai sus.

¹⁴ M. Irimia, Pontica 8 (1975), p. 107-109 și fig. 6 și 7/4.

¹⁵ Ca reper amintim că zona se află la circa 200-300 m E de stâna și saivanele lui Ganea Marin (Tralalicu), de o parte și de alta a drumului de țară care face legătura din șoseaua Băneasa-Făurei cu „Canaraua Fetei”.

¹⁶ Cu prilejul unei piegheze întreprinse împreună cu colegul Tr. Clianțe la 10 octombrie 2002.

împrăștiate pe o zonă relativ întinsă. Acestea, ca și alte fragmente ceramice ori pietre împrăștiate la suprafața terenului¹⁷, sugerează existența unei așezări al cărei tip nu s-a putut, însă, preciza. Materialul arheologic recuperat se datează larg, în sec. IV-III a. Chr.

BĂRĂGANU (jud. Constanța)

Localitatea este cunoscută prin descoperiri antice semnalate în zona sa agricolă în urmă cu mai mulți ani¹⁸. Din perimetrul unei întinse așezări preromane și romane provine o toartă de amforă ștampilată.

1. Toartă de tipul Sinope cu ștampilă dreptunghiulară (4,4 x 1,6 cm); nu prezintă angobă. Inv. 43422. Fig. 6/2.

Μενίσκ[ος]

Ștampilă de producător. Scriere retrogradă, cu litere de dimensiuni mari. Fără analogii în literatura consultată.

Canarache 1957, nr. 837, asemănător; *Conovici* 1998, p. 158, nr. 609, cu alte tipuri de litere și de scriere; *Meniskos* este asociat cu cea mai mare parte a astynomilor din subgrupa V e (circa 210-190 a. Chr.); *Garlan* 2004, p. 71, F 57; *Meniskos* I, II și III (?): *Meniskos* I activează de la sfârșitul grupei IV, sub mai mulți astynomi, precum și la începutul grupei V (după noile grupe stabilite de el); *Meniskos* II reappare la finalul grupei V și este frecvent în toată grupa VI, ceea ce l-a determinat pe *Garlan* să atribuie ștampilele cu acest nume la doi producători omonimi, *Meniskos* II și III, fără să poată stabili linia de separare dintre ei.

CORBU DE SUS (com. Corbu, jud. Constanța)

În zona localității s-au semnalat în mai multe rânduri materiale arheologice, care provin dintr-o așezare greco-indigenă¹⁹. Aceștia li se adaugă două torți ștampilate descoperite de mai mult timp, dar care au intrat relativ recent în colecțiile muzeului.

THASOS

1. Toartă cu ștampilă dreptunghiulară, aplicată defectuos (3,2 x 2,2 cm). Inv. 43414. Fig. 6/3.

[Θ]ασίω[v]

arșic ↔

[Π]υθίωv(?)

Bon 1957, nr. 1474; *Debidour* 1979, p. 269-314 și nr. 54 a, *Pythion II*; *Garlan* 1986, tabel B, *Pithyon II*, grupa D; *Avram* 1996, *Pythion II*, nr. 345, 346, grupa XII (circa 294-287 a. Chr.).

SINOPE

¹⁷ Utilizat în acea perioadă ca pășune; nu este exclus ca anterior el să fi fost cultivat, cel puțin în zonele mai line.

¹⁸ M. Irîmia, *Pontica* 20 (1987), p. 117-127; G. Talmațchi, *Pontica* 32 (1999), p. 307-308 (în acest caz, patru monede ale regelui scit Kanites).

¹⁹ Între alte mențiuni, vezi și M. Irîmia, *Pontica* 13 (1980), p. 89-95; cele mai bogate urme de locuire din partea de nord a satului se află pe ambele maluri ale văii care-l străbate pe direcția N/S, prin care curge și un pârâu cu regim temporar (în timpul verii de obicei seacă); materialele arheologice (fragmente de amfore, olane, țigle, chirpici, arsură) se observă atât în grădinile locuitorilor, cât și în zonele erodate ale malurilor.

2. Toartă cu ștampilă dreptunghiulară, fragmentară (3,2 x 1,8 cm). Inv. 43415. Fig. 6/4.

ἄστυνόμ[ου]

Λ[έ]οντος [leu ↑ →]

Στέφανος

Canarache 1957, nr. 299, cu leu spre stânga; *Gramatopol, Poenaru Bordea* 1969, nr. 502; *Coja* 1986, nr. 94, cu alt producător; *Conovici* 1989, p. 40, grupa a IV-a, astynom nr. 18; *Conovici et alii* 1989, nr. 138-139, cu leu spre stânga, grupa a IV-a (circa 284-262 a. Chr.); *Avram et alii* 1990, p. 119, cu producător *Stephanos* și p. 124, grupa a IV-a; *Buzoianu* 1992, p. 134, nr. 151, grupa a IV-a; *Conovici* 1998, nr. 330, cu alt producător; nr. 336, același producător, cu leu spre stânga, grupa a IV-a (datată între 279-258 a. Chr.); *Garlan* 2004, p. 183, nr. 325-327, cu leul orientat la dreapta sau la stânga; subgrupa V C (după tipologia și cronologia sa).

COSTINEȘTI (jud. Constanța)

Cu ocazia excavațiilor efectuate pentru construirea unui hotel²⁰ în apropierea lacului din cunoscuta stațiune, aproximativ la jumătatea lui vestică, a fost afectată în ianuarie 2005 o locuire antică din perimetrul căreia au fost recuperate mai multe materiale amforice²¹.

1. Fragment de amforă de HERACLEEA PONTICĂ; ștampilă englică pe două rânduri, aplicată oblic pe gât (4,8 x 2,1 cm). Inv. 44679. Fig. 6/5; 10/5.

Εὐφραῖος

Λύσιος

kantharos →

Nume frecvente la Callatis, în diferite alte combinații. *Sauciuc-Săveanu* 1924, p. 155, nr. 25; *Gramatopol, Poenaru Bordea* 1969, nr. 819-821, pentru primul nume și nr. 818 (cu același simbol), 832, 841, pentru al doilea nume; *Buzoianu* 1979, p. 88, nr. 21, pentru al doilea nume; *Brashinskij* 1980, p. 163, nr. 293, ștampilă grupa B, cu două nume, al II-lea sau al III-lea sfert al sec. IV a. Chr.; *Rădulescu, Bărbulescu, Buzoianu* 1986, p. 56, nr. 70, întocmai (grupa a II-a târzie); *Monahov* 1999, p. 336-338, în depozitul descoperit în 1990 în așezarea „Usad’ba Litvinenko”, datată prin context în partea mai veche din a doua jumătate a sec. IV a. Chr.; p. 349-352, în tumulul din „Sovetskom raione Krâma”, datată prin context în prima jumătate a anilor ’40 ai sec. IV a. Chr.

2. Gât de amforă de același tip, cu ștampilă englică pe două rânduri, aplicată vertical, defectuos (4,8 x 1,6 cm). Dimensiunile gâtului: I = 21 cm; D. gurii – la exterior = 8,7 cm; la interior = 6,4 cm; D. torților = 5 x 2,2 cm. Inv. 44680. Ștampilă greu lizibilă. Fig. 6/6; 10/6.

²⁰ De către S.C. LAUTUB S.R.L., fără avizele necesare, deși zona era restricționată. Ea se află în perimetrul extins al cunoscutei așezări greco-romane identificate cel mai adesea cu Parthenopolis, care aparținea în perioada greacă teritoriului callatian. De-a lungul anilor, de aici au fost recuperate și publicate numeroase materiale arheologice (vezi *Avram* 1991, p. 119 și 131, cu bibliografia și fig. 4).

²¹ De colegii Robert Constantin și Alexandru Nicolae de la muzeul din Mangalia, cărora le mulțumesc pentru informațiile oferite.

..... Simbol șters

Λύσι[ο]ς?

Dacă lectura celui de al doilea nume este corectă, amfora putea aparține aceleiași grupe cu exemplarul anterior.

3. Fragment de gât de amforă de același tip. Dimensiuni: DG – la exterior = 9 cm; I = 7,8 cm; D. torților = 5 x 2,7 cm.
4. Picior de amforă de același tip. Dimensiuni: I = 8,5 cm; DB = 5 cm.
5. Picior de amforă de același tip. I = 7 cm.
6. Picior de amforă de același tip. I = 8,3 cm.
7. Toartă fragmentară și fragmente de pereți ce provin de la amfore de același tip.
8. Fragment de buză de amforă de Thasos.

Din cauza condițiilor în care au fost recuperate materialele amforice, nu se poate face nici o precizare în legătură cu natura vreunui eventual complex arheologic căruia i-ar fi aparținut. Gruparea unui număr relativ mare de amfore de tipul Heracleea Pontică, sparte cu prilejul excavației mecanice, dintre care două pot să aibă aceeași ștampilă, ar sugera proveniența lor dintr-o groapă.

COTU VĂII (com. Albești, jud. Constanța)

În zona localității a fost identificată cu mai mulți ani în urmă o așezare antică, care a aparținut teritoriului callatian. Din perimetrul ei au fost recuperate două ștampile de amfore²². Lor li se adaugă un fragment de amforă, de asemenea ștampilată, descoperit în 1994²³.

Fragment de gât de amforă de tipul Heracleea Pontică. Ștampilă englicică fragmentară, pe două rânduri (3,2 x 2,1 cm). Inv. 43428. Fig. 6/7.

Ἐφηρα[...]?

Θεοδ[ώρου]?

Literele sunt dispuse răsturnat. Lectură nesigură. În cazul citirii corecte a celui de al doilea nume, *Pridik* 1917, p. 120, nr. 23.

DULCEȘTI (com. 23 August, jud. Constanța)

Din perimetrul unei așezări antice, aparținând teritoriului callatian, s-au publicat cu câteva decenii în urmă, printre altele, mai multe materiale arheologice elenistice²⁴. Li se adaugă o toartă de amforă ștampilată descoperită recent²⁵.

Toartă de amforă de Rhodos cu ștampila aproape circulară (3 x 2,6 cm). Inv. 43427. Fig. 6/8.

ἐπὶ Ξενοφάνεως [Υακίνθιος]?

floare

Pridik 1917, p. 14, nr. 274-282; p. 134, nr. 55-60, cu sau fără simbol și diferite luni; *Șelov* 1975, p. 63, nr. 163-167. Numele *Xenophanes* este unul dintre cele mai

²² M. Irimia, *Pontica* 13 (1980), p. 88, nr. 1 și 2; Avram 1991, p. 119 și fig. 4.

²³ De Radu Diaconu, care l-a donat muzeului din Constanța.

²⁴ Gramatopol, *Poenaru-Bordea* 1969, p. 266, nr. 1171; 1172; M. Irimia, *Pontica* 6 (1973), p. 53-56; Avram 1991, p. 120 și fig. 4.

²⁵ De același Radu Diaconu, care a predat-o muzeului.

răspândite între eponimii rhodieni; pe baza asocierii de nume cu producătorul *Diskos* (II) pe amforele de la Villanova și Tarsus, *Grace* 1950, p. 148, a propus ca eponimul *Xenophanes* să fie datat între anii 200-180 a. Chr. Mai apoi, tot *Grace* 1953, p. 119 a sugerat o datare mai timpurie, considerând că activitatea acestui eponim aparține sfârșitului sec. III a. Chr.; *Sztetyllo* 1976, p. 50, nr. 15, cu altă lună, unde precizează că numele *Xenophanes* se întâlnește în două perioade: între 280-220 a. Chr. și între 220-180 a. Chr. (perioadă căreia îi aparține și exemplarul de la Dulcești); *Buzoianu* 1980, p. 123 și 133, nr. 33, cu altă lună (220-180 sau 200-180 a. Chr.); *Börker-Burow*, 1998, p. 36, nr. 291, întocmai (*Xenophanes* II); *Börker-Burow* 1998, p. 96, nr. 296-297, perioada a III-a (circa 205-175 a. Chr.).

GALIȚA (com. Ostrov, jud. Constanța)

În imediata vecinătate a mănăstirii Dervent, în luna iulie 1998, cu ocazia efectuării unui șanț pentru instalarea cablului telefonic cu fibre optice care traversează Dunărea în zona Păcuilui lui Soare, au fost descoperite mai multe materiale ceramice²⁶. De altfel, în diferite ocazii, inclusiv la construirea noilor clădiri din zona mănăstirii, au fost observate urmele unor locuiri umane corespunzătoare mai multor epoci²⁷.

Strachină miniaturală lucrată la roată, cu corpul tronconic la partea inferioară și aproape vertical la cea superioară; buza larg evazată, cu marginea rotunjită și fundul inelar, profilat. Pastă neagră, cu suprafața netezită inițial, dar corodată și aspră în prezent. Pe fund prezintă un decor slab incizat în pasta moale, de forma unei flori cu petalele larg desfăcute. Dimensiuni: I = 6 cm; D. gurii = 11,8 cm. Inv. 43439. Fig. 1/3; 10/7.

Se aseamănă unor exemplare getice de mai mari dimensiuni, din sec. IV-III a. Chr., descoperite în necropolele de la Bugeac, Satu Nou, Canlia etc. Datorită stării foarte bune de conservare, vasul ar putea proveni, eventual, dintr-un mormânt. Nu cunoaștem dacă în zonă există sau nu alte descoperiri getice din aceeași perioadă; cel mai apropiat obiectiv este necropola I de la Bugeac, aflată la circa 1,5-2 km V, la km 118, 800 pe DN3A Constanța-Ostrov²⁸.

GÂRLICIU (jud. Constanța)

La circa 500 m de șoseaua Hârșova-Gârliciu, pe malul de SE al lacului Hâsarlâk, se află o așezare getică²⁹. În perimetrul acesteia s-au descoperit în anul 2000 fragmente ceramice grosiere lucrate cu mâna și cenușii, lucrate la roată (fig. 5/12; 12/12, 13), precum și două torți de amfore elenistice ștampilate.

²⁶ Dintre acestea s-au recuperat o căniță romană cu barbotină în relief în formă de solzi, din sec. II-III (inv. 43440) și strachina miniaturală pe care o prezentăm cu acest prilej. Obiectele au fost recuperate de colegii N. Conovici și Al. Barnea, ajungând astfel la muzeul din Constanța.

²⁷ Informații Petre Diaconu. De altfel, colegul L. Lungu a supravegheat în anii 1999-2000 săpăturile de fundație ale unor clădiri-anexe ale mănăstirii, constatând de asemenea existența unor urme de locuire în zonă.

²⁸ M. Irimia, *Pontice* 1 (1968), p. 194-202.

²⁹ Informație C. Chiriac, care ne-a oferit cu bunăvoință și materialul arheologic de față; nu putem preciza dacă așezarea era fortificată sau nu.

În linie dreaptă, aşezarea este situată la circa 5 km S-SE de Dunăre şi la numai 1,5-2 km de balta fluviului, care se află şi la originea lacului Hâsarlâk.

1. Fragment de *lékane* cu buza dreaptă şi marginea rotunjită; la exterior prezintă un umăr proeminent, pentru capac. Pastă densă, cenuşie, mai închisă şi lustruită la exterior, fără angobă. Dimensiuni: DG = circa 22 cm. Fig. 5/12; 12/13.

SINOPE

2. Toartă cu ştampilă dreptunghiulară, fragmentară, pe trei rânduri (4,2 x 1,8 cm). Inv. 43416. Fig. 7/1.

[ἀστυνόμου]

[Α]ντί[μαχου] cornul abundenţei

Νικίας

Gramatopol, Poenaru Bordea 1969, nr. 1173, întocmai; *Balkanska* 1984, p. 151, nr. 54 şi pl. 3/53; *Buzoianu* 1981, p. 146, nr. 16, cu alt producător; *Avram* 1988, p. 308, nr. 46-52, cu alţi producători; *Conovici* 1989, p. 40, astynom grupa a IV-a (circa 284-262 a. Chr.); *Rădulescu, Bărbulescu, Buzoianu, Cheluţă-Georgescu* 1988-1989, nr. 174-175, cu alţi producători; *Avram et alii* 1990, p. 121, 'Antimachos 2, grupa a IV-a (circa 284-262 a. Chr.), cu diferiţi producători, între care şi *Nikias*; *Buzoianu, Cheluţă-Georgescu* 1998, nr. 89, întocmai; *Conovici* 1998, nr. 183, întocmai; *Nikias* este un producător activ în timpul grupei a IV-a şi la începutul grupei a V-a, după cronologia sa (în care gr. IV este datată între 279-258 a. Chr., iar gr. V între circa 257-190 a. Chr.); *Garlan* 2004, p. 172-173, nr. 276-281, astynom cu alţi producători, subgrupa V B; după el, *Nikias* activează în grupele V-VI.

3. Toartă cu ştampilă dreptunghiulară fragmentară, pe trei rânduri (2,8 x 2,7 cm). Simbolul rupt. Inv. 43417. Fig. 7/2.

ἀστυ[νόμου]

Ἑκαταί[ου τοῦ]

Λα[μάχου]

[thyrsos —→]

Pridik 1917, p. 68, nr. 134, întocmai; *Canarache* 1957, nr. 258; *Gramatopol, Poenaru Bordea* 1969, nr. 545-551 (cu diverse dispuneri ale legendei); *Buzoianu* 1981, p. 148, nr. 74; *Conovici* 1989, p. 40, *Hékataios II (Lamachou)*, „cu thyrsos”, grupa a IV-a (circa 282-260 a. Chr.); *Rădulescu, Bărbulescu, Buzoianu, Cheluţă-Georgescu* 1988-1989, nr. 179 (nu apare producătorul), cu acelaşi simbol; *Conovici et alii* 1989, p. 118, nr. 66-67, întocmai, grupa a IV-a în cronologia lor (circa 284-262 a. Chr.); *Buzoianu, Cheluţă-Georgescu* 1998, nr. 93; *Conovici* 1998, nr. 235 (producător Δᾱς), grupa a IV-a (279-258 a. Chr.); *Garlan* 2004, p. 179-180, nr. 306-312, *Hékataios 2 (Lamachou)* şi thyrsos orizontal, grupa a V-a, subgrupa V C, după tipologia şi cronologia sa.

GENERAL SCĂRIŞOREANU (jud. Constanţa)

În zona localităţii a fost identificată, cu mai mult timp în urmă, o aşezare antică, distrusă în cea mai mare parte de lucrările de îmbunătăţiri funciare³⁰. În perioada greacă zona se afla, probabil, cu puţin în afara teritoriului callatian³¹.

³⁰ M. Irimia, *Pontica* 13 (1980), p. 97-100.

³¹ *Avram* 1991, p. 103-138 şi fig. 4.

Materialului ceramic autohton și elenistic recuperat cu prilejul cercetării de suprafață întreprinse în zonă, i se adaugă o toartă șampilată descoperită în 1994³².

Toartă de amforă de tipul Sinope, cu șampilă dreptunghiulară, fragmentară (3,5 x 2 cm). Inv. 43429. Fig. 7/3.

[.....]ς cap de bărbat cu
barba, la stânga

Șampilă de producător. Pentru diverse nume de producători cu simbol „cap de bărbat”, *Rădulescu, Bărbulescu, Buzoianu, Cheluță-Georgescu 1988-1989*, p. 77, nr. 352-355; *Conovici 1998*, nr. 363-366 (grupa V în cronologia sa) etc.

GURA DOBROGEI (com. Cogealac, jud. Constanța)

Din zona localității provin două torți șampilate de Thasos, descoperite în 1994³³.

1. Toartă cu șampilă dreptunghiulară (3,2 x 2,4 cm). Pete negre la rădăcina torții, datorate arderii secundare. Inv. 43413. Fig. 7/4.

Θασίωv

măsuță ↑

Πυθίωv

Bon 1957, nr. 1494; *Coja 1986*, p. 432, nr. 64, întocmai; *Garlan 1988*, p. 27, fig. 23 b, întocmai; *Avram 1996*, nr. 442, întocmai, *Pythion IV*, grupa XIV (circa 273-267 a. Chr.).

2. Toartă cu șampilă dreptunghiulară, aplicată oblic (3,2 x 2,1 cm). Pete negre-cenușii pe suprafața exterioară, datorate arderii secundare. Inv. 43421. Fig. 7/5.

Θασίωv

arc ↑

Πονξίπ[ολ(ις)]

Pridik 1917, p. 52-53, nr. 375-378, cu alte simboluri; *Bon 1957*, nr. 1417-1430, cu alte simboluri; *Garlan 1986*, p. 246, tabel B, grupa D; *Debidour 1986*, p. 332, grupa a IV-a (circa 310-300 a. Chr.); *Poenaru Bordea 1986*, p. 339, 343-344 (circa 300-250 a. Chr.); *Coja 1986*, p. 431, nr. 58, cu alt simbol; *Avram, Poenaru Bordea 1988*, p. 30, nr. 25-26, cu alte simboluri; *Avram 1996*, nr. 433, întocmai, grupa XIV.

MOȘNENI (com. 23 August, jud. Constanța)

În raza localității au fost descoperite de-a lungul timpului mai multe așezări și alte dovezi de locuire antice³⁴, între care și bogate resturi ceramice locale și greco-elenistice din ultimele secole ale erei vechi³⁵. Zona aparține, de asemenea,

³² De același Radu Diaconu.

³³ Tot de la Radu Diaconu și Romeo Frățilă. Nu avem informații mai precise privind locul descoperirii, dar în zonă s-au mai semnalat materiale getice și elenistice (vezi N. Harțușche, *Pontica 9* (1976), p. 16, în peșteră).

³⁴ Em. Condurachi, *SCIV 1* (1950), 1, p. 90-92; V. Canarache, *SCIV 1* (1950), 1, p. 100-101; V.H. Baumann, *Ferma romană din Dobrogea*, Tulcea, 1983, p. 76, 140-141; M. Bărbulescu, *Viața rurală în Dobrogea romană (sec. I-III p. Chr.)*, Constanța, 2001, p. 65.

³⁵ *Gramatopol, Poenaru Bordea 1969*, p. 267, nr. 1175-1177; M. Irimia, *Pontica 6* (1973), p. 56-60; A. Avram 1991, p. 120.

teritoriului callatian. Ștampilelor de amfore publicate anterior³⁶ li se adaugă alte trei torți, descoperite în 1994³⁷.

RHODOS

1. Toartă cu ștampilă dreptunghiulară pe trei rânduri (3,6 x 1,6 cm). Profil unghiular. Inv. 43424. Fig. 7/6.

ἐπὶ Θεαίδῃ

του

Πανάμου

Pridik 1917, p. 10, nr. 177-178, eponim cu altă dispunere și alte luni; *Sztetyllo* 1976, p. 45, nr. 96-98 (220-180 a. Chr.); *Grace* 1985, p. 12 și n. 23, cu discuția asupra eponimului *Theaidetos*, pe baza izvoarelor literare și cu bibliografia corespunzătoare; autoarea îl datează în anul 184 a. Chr.; *Börker-Burow* 1998, p. 29, nr. 193, întocmai; p. 90, nr. 204-205, perioada a III-a (circa 205-175 a. Chr.); *Finkielsztejn* 2001, p. 109, 107 și tabelele 6, 19, perioada III d (circa 171-169 a. Chr.); *Jöhrens* 2001, p. 390, nr. 58-60.

2. Toartă rhodiană cu ștampilă dreptunghiulară, pe două rânduri (3,6 x 1,5 cm). Profil unghiular. Inv. 43426. Fig. 7/7.

Ștampilă de producător. Lectură nesigură.

Παρά[μ]

όνου.

Pridik 1917, p. 142, nr. 37, cu o altă dispunere a literelor. Numele și la *Börker-Burow* 1998, p. 155 cu n. 62.

CNIDOS

3. Toartă cu ștampilă dreptunghiulară, fragmentară, imprimată defectuos (3 x 1,6 cm). Inv. 43425. Fig. 7/8.

[.....]T(?)A

Νυσίου

Rândul 1 neclar; literă sigură A, eventual și T. Producătorul cnidian Νυσίου este scris în genitiv, cu sigma lunar. Pentru producător: *Pridik* 1917, p. 59, nr. 36, în altă dispunere; *Gramatopol, Poenaru Bordea* 1969, nr. 947; *Grace, Savvatianou* 1970, p. 304, E 10; *Șelov* 1975, p. 129, nr. 535 (sfârșitul sec. II – începutul sec. I a. Chr.); *Buzoianu* 1992, p. 119-126; 156, nr. 436, grupa III (?), pl. VII, cu bibliografia.

NEPTUN (orașul Mangalia, jud. Constanța)

La intersecția șoselei Constanța-Mangalia cu drumul către stațiunea Neptun, în partea de vest, dincolo de liziera de arbori paralelă cu șoseaua, a fost identificată o așezare antică³⁸. Din perimetrul acesteia au fost recuperate trei torți de amfore ștampilate.

SINOPE

1. Toartă cu ștampilă dreptunghiulară, corodată (4,8 x 2,4 cm). Inv. 43437. Fig. 8/1.

[ἀσ]τυνόμου

[Ἰκε]σίω[υ]τοῦ [hermă]

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ Tot de Radu Diaconu, care le-a donat muzeului.

³⁸ De aceeași, care au donat muzeului ștampilele de amfore descoperite.

[Αν]τι[π]άτρο[υ]

[.....]

Astynom relativ bine reprezentat în spațiul vest-pontic, cu diferiți producători. *Canarache* 1957, nr. 280-282; *Rădulescu, Bărbulescu, Buzoianu, Cheluță-Georgescu* 1988-1989, p. 61, nr. 260-264, cu diferiți producători; *Lazarov* 1978, p. 51, nr. 15; *Avram* 1988, p. 310, nr. 105 (grupa a VI-a; circa 230-183 a. Chr.); *Avram et alii* 1990, p. 120, 124, grupa V b; *Conovici* 1998, nr. 546-551, cu diferiți producători, grupa V d, *Hikesios* (6) *Antipatrou* (circa 222-211 a. Chr.); *Buzoianu, Bărbulescu, Cheluță-Georgescu* 2000-2001, p. 232-233, cu diferiți producători, subgrupa V d; *Garlan* 2004, p. 227-228, nr. 516-519, subgrupa VI D, după tipologia și cronologia sa.

RHODOS

2. Toartă de amforă cu curbura lină; șampilă dreptunghiulară aplicată pe partea superioară (3 x 1,2 cm). Legenda este mărginită pe toate laturile de un cadru dreptunghiular în relief. Spărturi recente ale fragmentului de amforă pe toate laturile. Inv. 43435. Fig. 8/2.

Διονύ

σιος

Sigma lunar. Șampilă adâncită, cu litere în relief. Numele la nominativ, fără prepoziția ἐπι

Pridik 1917, p. 25, nr. 587, producător, întocmai; *Șelov* 1975, p. 95-96, nr. 324-325, producător, cu floare de rodie; este una dintre cele mai timpurii șampile descoperite la Tanais. După formă și legendă este foarte apropiată de alte exemplare timpurii ale unor eponimi atribuiți începutului sec. III a. Chr. Exemplarul aparține producătorului *Dionysios I*, care a activat la contactul sec. IV-III a. Chr. sau la începutul sec. III a. Chr. A existat și un alt producător, *Dionysios II*, întâlnit în complexul de la Pergam, ale cărui amfore sunt diferite și care a activat în primele decenii ale sec. II a. Chr. *Finkielsztejn* 2001, *Dionysos I*, producător, p. 100, 111, 112 (tabel 4, șampilă rotundă), perioadele II b și II c, în timpul mai multor eponimi; p. 191, tabelul 18, *Finkielsztejn* datează perioadele II b și II c între circa 219-199 a. Chr.

3. Gât fragmentar de amforă de Rhodos, cu o toartă; diametrul gurii – circa 11 cm. Șampilă pe două rânduri, aplicată defectuos pe partea superioară a torșii, fără imprimarea primelor litere (3,5 x 1,7 cm). Urme de vopsea roșie sub buză; spărturi recente. Toarta amforei are curbura lină. Inv. 43436. Fig. 3/3; 8/3.

[ἐπι K]αλλ[ι]

[κ]ρατίδ[α]

Șampilă adâncită, cu literele în relief.

Pridik 1917, p. 28, nr. 685, producător; p. 11, nr. 215-222; p. 12, nr. 223; p. 134, nr. 44, eponimi, cu diferite moduri de dispunere a legendei, uneori cu floarea de rodie și numele lunii; *Grace* 1952, p. 525-529, deosebește doi eponimi cu acest nume; unul aparține primei grupe cronologice, iar al doilea grupei a III-a, corespunzător complexului pergamic; *Șelov* 1975, p. 57-58, nr. 128-130, *Kallikratidas I* (pe baza scrierii și a curburii line a torșii; prima jumătate a sec. III a. Chr.; *Conovici, Irimia* 1991, nr. 283-285, eponim *Kallikratidas I* (circa 237-230 a. Chr.); *Finkielsztejn* 2001, eponimul *Kallikratidas I*, p. 79, 99, 191 (tabelul 18),

perioada II a (circa 234-220 a. Chr.); eponimul *Kallikratidas II*, p. 109, 117, 192 (tabel 19), perioada III d (circa 175-173 a. Chr.); *Johrens 2001*, p. 392-393, nr. 72-73, *Kallikratidas I*, primii ani ai perioadei a II-a; nr. 71, eponimul *Kallikratidas II*, perioada III c (193 a. Chr.). Ștampila în discuție aparține eponimului *Kallikratidas I*.

OSTROV (jud. Constanța)

În perimetrul fermei nr. 1 a S.C. Ostrovit S.A., la circa 1,5 km E de sediul societății, la aproximativ 300 m V de săpăturile arheologice efectuate de colectivul MNIR – București și MDJ – Călărași în zona centrală a așezării civile romane de la Ostrov – Ferma 4³⁹ și la circa 1 km N de DN3A Constanța-Ostrov, în luna iulie 2005 au fost efectuate săpături manuale pentru instalarea unei conducte în vederea irigării zonei. În marginea de E a unei parcele de viță de vie s-a săpat un șanț orientat aproximativ N-S, cu lățimea de circa 0,50 m și adâncimea de 0,80 m.

Cu această ocazie a fost descoperită o amforă fragmentară de Thasos, care conținea oase calcinate⁴⁰. Din zonă au mai fost recuperate alte câteva fragmente de amfore grecești sparte din vechime, precum și un fragment de vas cenușiu (crater sau castron) lucrat la roată.

1. Amforă de Thasos de tipul biconic, cu picior înalt. Lipsă: gâtul cu o parte din corp, torțile și baza piciorului. Dimensiuni: I = 45 cm; D = 22,5 cm. Inv. 44682. Fig. 12/14.

Bon 1957, tipul I, p. 16-19 și fig. 3/2, 3; *Zeest 1960*, tipurile 20 k și 20 Ț, p. 83-85 și pl. IX. Aparține unuia dintre cele mai răspândite tipuri. Profil comparabil: *Grandjean 1992*, p. 554-557, nr. 45, fig. 6/45; nr. 47, fig. 7/47; nr. 56 și fig. 8/56; exemplare datate cel mai devreme după circa 340 a. Chr., dar mai ales din ultimul sfert al sec. IV a. Chr. Ele au circulat până spre mijlocul sec. III a. Chr., corespunzând, în mare, datărilor sugerate și de ștampilele care aparțin acestui tip.

2. Fragment din peretele unei amfore de Rhodos, care păstrează doar o parte din sectorul inferior al torții, cu secțiunea rotundă; pastă roză-gălbuie.

3. Fragment de buză de amforă cu marginea răsfrântă și foarte lată, în diedru (*mushroom*). Pastă cărămizie, cu angobă groasă, gălbuie. Aparține unui centru încă nedeterminat, care ar putea fi Soloha I (Peparthus II), Rhodos sau Cos. DG = 17 cm. Fig. 3/2.

Profil comparabil: *Zeest 1960*, p. 91 și 94 și pl. 16/32 j (tip Soloha I); 33/a și 33/b (tip Ust'Labă); *Buzoianu 1999*, p. 205-206 și pl. IV/4 (inv. 16673); V 1-4 (inv.

³⁹ Pentru săpăturile sistematice din zonă vezi rapoartele publicate în *Cronica cercetărilor arheologice din România* (= CCA), MCC-CIMEC București, astfel: CCA 1998, p. 54; 1999, p. 79-80; CCA 2000, p. 71-72; CCA 2001, p. 168-169; CCA 2002, p. 224; CCA 2003, p. 222-223; CCA 2004, p. 225-226; CCA 2005, p. 249-251; de asemenea, Cr. Mușățeanu, *Ateliere ceramice romane de la Durostorum*, București, 2003.

⁴⁰ Descoperirea ne-a fost semnalată de V. Ilinca, director general al S.C. „Ostrovit” S.A. și de colegul Marian Neagu, de la muzeul din Călărași. La deplasarea efectuată în ziua de 13 iulie 2005 în vederea înregistrării descoperirii, a recuperării materialelor și luării primelor măsuri de protejare a zonei au mai participat colegul Tr. Cliaște și prof. Marian Zidaru, inspector la DJCCPCN – Constanța. S-au descoperit, de asemenea, materiale sporadice romane și medievale timpurii (sec. IX-X), precum și mai multe oase ale unui mormânt de înhumăție complet distrus, dintr-o epocă neprecizată.

183; 16670; fără nr. și inv. 175); VI; datare largă în sec. IV-III a. Chr.

4. Fragment de mici dimensiuni dintr-un crater sau castron cenușiu, lucrat la roată.

5. Alte fragmente ceramice elenistice nereprezentative (mai ales de amfore).

Amfora cu oase calcinate aparține, fără îndoială, unui mormânt de incinerare. Prezența fragmentelor ceramice sugerează posibilitatea existenței altor morminte de același tip în zonă, formând, eventual, o necropolă. Cea mai apropiată necropolă getică de incinerare a fost identificată la circa 5-6 km E, respectiv la intrarea în localitatea Ostrov, dinspre Constanța, în zona unor construcții ale fostului C.A.P.⁴¹. De asemenea, în perimetrul localității Bugeac, din aceeași comună Ostrov, s-au semnalat și cercetat parțial trei necropole⁴².

PALAZU MIC (com. M. Kogălniceanu, jud. Constanța)

În zona agricolă a localității a fost identificată⁴³ o așezare antică din perimetrul căreia au fost recoltate atât materiale arheologice autohtone, cât și torți de amfore ștampilate⁴⁴.

THASOS

Tipul vechi

1. Toartă cu șampilă dreptunghiulară (3,8 x 1,8 cm). Inv. 36101. Fig. 8/4.

[ΑϞι]στειδης/[Θασι(../)Ε]υφοράν/(ωϞ)*

cap de leu

Garlan 1986, tabel A, p. 233, 269 grupa F, (circa 370-350 a. Chr.); Poenaru Bordea 1986, p. 341, *Aristeidēs* cu *Kalli* (-) și *Leukon*, grupa F (circa 370-350 a. Chr.); Garlan 1999, p. 224, grupa F, subgrupa F 1, nr. 641, întocmai (circa 360-350 a. Chr.); nr. 636-640, 642-654, cu alți producători și alte simboluri.

2. Toartă cu șampilă dreptunghiulară, slab imprimată, fragmentară (2,6 x 1,5 cm). Inv. 36102.

[Νύμφ]ω[v]Θα/σίων/Κλευ[φά/νης]*

trident →

Bon 1957, nr. 1291, cu simbol asemănător; nr. 1274-1289, *Nimphon Kleo* (-), necompletat, dar cu alte simboluri; Buzoianu 1982, p. 146, nr. 8, cu producătorul

⁴¹ A. Aricescu, în Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de istorie, 1964 (București, 1971) I, p. 223-224.

⁴² M. Irimia, *Pontica* 16 (1983), p. 79-83 (unde sunt menționate două necropole); idem, în *Thraco-Dacica*, 6 (1985), p. 75-85 (cu prezentarea descoperirilor din cea de a treia necropolă).

⁴³ De către prof. W. Wisoszenschi din localitatea M. Kogălniceanu, un pasionat iubitor de antichități, care a donat muzeului în cauză în anul 1987 ștampilele de amfore pe care le prezentăm în continuare. Din păcate, nu deținem informații privind materialul arheologic indigen și nici despre locul exact al așezării.

⁴⁴ Rectificăm cu acest peilej datele privind numărul și tipul ștampilelor de amfore descoperite la Palazu Mic și Piatra „Rățărie”, prezentate la M. Irimia, în *Studii istorice dobrogene*, Universitatea „Ovidius”, Facultatea de Istorie, Constanța 2003 (coord. V. Ciorbea), n. 34-35. La Palazu Mic sunt 9 torți ștampilate (8 de Thasos și 1 de Rhodos); la Piatra – „Rățărie” sunt 24 de ștampile (16 Thasos, 1 Heraclea Pontică, 4 Sinope, 1 Chersonesul Tauric, 1 Akanthos și 1 – centru neidentificat).

Leophánes și alt simbol; *Garlan* 1986, tabel A, p. 233, 269, grupa F (circa 370-350 a. Chr.); *Poenaru Bordea* 1986, p. 341, cu alt producător, grupa F (circa 370-350 a. Chr.); *Avram* 1996, nr. 46, întocmai; nr. 47-49, cu alți producători și alte simboluri, tabel I, p. 52, grupa F (circa 356-343 a. Chr.); *Getov* 1995, nr. 12, cu alt producător și alt simbol (circa 350-340 a. Chr.); *Garlan* 1999, p. 245, subgrupa F 2 (circa 350-345 a. Chr.); nr. 742, întocmai; nr. 735-741; 743-752, cu alți producători și alte simboluri; eponim bine atestat la Tomis.

3. Toartă cu ștampilă dreptunghiulară, fragmentară (2,4 x 2,6 cm). Inv. 36099. Fig. 8/5.

Αρ[ι]στο(κράτης/Θ[εόφιλος]
sfinx

Publicată de *Garlan* 1999, nr. 963, grupa G 2 (circa 345-335 a. Chr.).

4. Toartă cu ștampilă dreptunghiulară, aplicată oblic (3,1 x 2,5 cm). Urme de vopsea roșie pe partea superioară a torții, spre gât. Inv. 36093. Fig. 8/6.

[Αριστ/ο(κράτης)]
cocoș
[Μέγλων<ι>]*

Bon 1957, nr. 1897-1998 (necompletate); *Garlan* 1986, p. 233, tabel A, p. 233, 269 (circa 350-340 a. Chr.); *Avram* 1996, tabel I, p. 52 și nr. 115-124, 550, grupa G (circa 342-330 a. Chr.); *Aristok* (--) este primul eponim, în ordine cronologică, din această grupă; *Garlan* 1999, p. 274, subgrupa G 2 (circa 345-335 a. Chr.); nr. 967, întocmai; nr. 955-966; 968-973, cu alți producători și alte simboluri; astynom bine atestat la Thasos; numele producătorului apare mai mult sau mai puțin prescurtat.

Tipul recent

5. Toartă cu ștampilă dreptunghiulară, fragmentară (1,7 x 2 cm). Inv. 36098. Fig. 8/7.

[Θασίων]
torță ←
[Αμφο/τ]έτης

Canarache 1957, nr. 140 (necompletat); *Baumann* 1973-1975, p. 41, nr. 30; *Avram* 1996, tabel I, p. 53 și nr. 230 (șase exemplare), întocmai, grupa IX (circa 325-317 a. Chr.).

6. Toartă cu ștampilă dreptunghiulară, foarte corodată (3,8 x 1,7 cm). Inv. 36084.

Θασίων
simbol șters
Κ[λεῖτος?]

Bon 1957, nr. 927, 929-930; *Canarache* 1957, nr. 32-33; *Debidour* 1986, p. 330, gr. I (circa 345-335 a. Chr.); *Poenaru Bordea* 1986, p. 342, gr. I (circa 345-335 a. Chr.); *Coja* 1986, p. 429, nr. 31 (circa 340-330 a. Chr.); *Avram* 1996, tabel I, p. 53, nr. 202-207, grupa IX (circa 325-317 a. Chr.).

7. Toartă cu ștampilă dreptunghiulară, fragmentară (2,2 x 2,1 cm). Inv. 36158. Fig. 8/8.

[Θασίων]
Herakles arcaș;
simbol secundar invizibil
[Λεώδι(κος)]

În lipsa decorului secundar (amforă, ciorchine, spic, liră, polonic, pastilă etc.) nu se poate determina exact tipul *Bon* 1957 (e.g. nr. 1093); *Canarache* 1957, nr. 41-43; *Buzoianu* 1982, p. 148, nr. 38; *Debidour* 1986, p. 324, 331, grupa a II-a (circa 335-325 a. Chr.); *Poenaru Bordea* 1986, p. 342, grupa a II-a (circa 335-325 a. Chr.); *Getov* 1995, nr. 64-65 (circa 335-325 a. Chr.); *Avram* 1996, tabelul I, p. 53 și nr. 259-268, cu diferite simboluri secundare, grupa X (circa 316-311 a. Chr.).

8. Toartă cu ștampilă dreptunghiulară, fragmentară (2,8 x 2,6 cm). Inv. 36092. Fig. 8/9.

Θασίων

liră

?[Ισοόδ]κος

Bon 1957, nr. 885, întocmai (simbolul este considerat chitară sau liră); nr. 882-884, 886-897, cu alte simboluri; *Debidour* 1986, p. 325, 331, grupa a III-a (circa 325-310 a. Chr.); *Poenaru Bordea* 1986, p. 338, 342, grupa a III-a (circa 325-310 a. Chr.); *Avram* 1996, tabel I, p. 53 și nr. 300-305, cu alte simboluri, grupa a XI-a (circa 310-295 a. Chr.); *Buzoianu, Cheluță-Georgescu* 1998, p. 65, nr. 44-46, cu alte simboluri.

RHODOS

9. Toartă cu ștampilă dreptunghiulară pe două rânduri (4,5 x 1,5 cm). Inv. 36088. Fig. 8/9.

Ἐπὶ Ἀριστοδά

μου Πανάμου

Pridik 1917, p. 5, nr. 76-81; 132, nr. 14-15, cu alte luni; *Grace* 1952, p. 514-540, circa 220-180 a. Chr.; *Gramatopol, Poenaru Bordea* 1969, nr. 710, cu altă lună; *Șelov* 1975, p. 40-41, nr. 52-55, cu alte luni; *Conovici, Irimia* 1991, p. 169, nr. 3 (Satu Nou „Vadu Vacilor”); eponimul *Aristodamos II* se datează între circa 182-176 a. Chr., pentru că apare în complexul de la Pergam, dar este absent în cel de la Middle Stoa din Athena; *Börker-Burow* 1998, p. 22-24, nr. 91-112, cu diferite moduri de dispunere și diverse luni (inclusiv *Panámos* la genitiv sau nominativ); nr. 93-94, perioada III c (circa 182-176 a. Chr.); *Finkielsztejn* 2001, p. 109, 121, 125, 205, nr. 4, *Aristódamos II*; p. 192, tabel 19, perioada III e (circa 166-164 a. Chr.).

În legătură cu cele nouă torți ștampilate de la Palazu Mic reține atenția numărul relativ mare de exemplare de Thasos (opt), aparținând în proporție egală ambelor tipuri (vechi și recent); ele se eșalonează cronologic între circa 370-350 a. Chr. și circa 310-295 a. Chr. În schimb, singura ștampilă rhodiană se datează mult mai târziu, la mijlocul anilor '60 ai sec. II a. Chr.

Numărul pieselor este însă prea mic pentru a putea formula unele ipoteze. Constatăm, totuși, gruparea ștampilelor într-un lot relativ compact, care ar putea sugera evoluția așezării de la Palazu Mic mai ales în ultimele trei sferturi ale sec. IV a. Chr. În cazul în care toarta ștampilată rhodiană nu a fost, eventual, amestecată de descoperitor printre cele thasiene⁴⁵, ea ar putea sugera existența și a unei a doua etape în evoluția sitului.

⁴⁵ Situație întâlnită relativ frecvent la arheologii amatori, prea puțin obișnuiți cu rigoarea păstrării intacte a loturilor de materiale și cu înregistrarea exactă a locului descoperirii; De altfel, ștampilele de la Palazu Mic au fost donate muzeului împreună cu cele de la Piatra – „Rățărie”, iar un eventual amestec al lor nu poate fi exclus, deși donatorul marcase anterior pe piese locul descoperirii.

PIATRA (com. Mihail Kogălniceanu, jud. Constanța)

Din perimetrul așezării antice de la punctul „Rățărie”, situat pe malul de N-NV al lacului Tașaul, provin mai multe materiale greco-elenistice recuperate în diferite etape⁴⁶. Este vorba, în primul rând, de un lot de 24 de ștampile de amfore⁴⁷, care adăugate altora publicate anterior, ridică la 30 numărul pieselor de acest tip. Ele se grupează astfel: 18 exemplare de Thasos (nouă tipul vechi și nouă tipul recent); un exemplar de tipul Heracleea Pontică; opt de tipul Sinope; unul de tipul Chersonesul Tauric și două (?) de tipul Akanthos. Din zona aceleiași așezări au fost recuperate⁴⁸ și alte materiale elenistice, între care: fragmente de amfore de tipurile Thasos și Sinope și un fragment de mortarium din ceramică.

Din punct de vedere cronologic, materialul arheologic descoperit, îndeosebi ștampilele de amforă, acoperă un interval cuprins aproximativ între mijlocul sec. IV a. Chr. (sau puțin mai devreme) și mijlocul sec. III a. Chr. Observăm lipsa (poate întâmplătoare?) a ștampilelor de Rhodos; dacă, într-adevăr, situația se prezintă astfel, ea ar putea sugera o încetare relativ timpurie a locuirii de la „Rățărie”. Dar, în absența unor cercetări mai ample, orice supoziție este riscantă.

Lipsa materialului arheologic indigen este, desigur, întâmplătoare, el neatrăgând atenția celor care au recuperat ștampilele de amfore și celelalte fragmente ceramice greco-elenistice.

Descoperirile de la Piatra „Rățărie” sugerează, în primul rând, importanța așezării de pe malul actualului lac Tașaul. De altfel, pe malurile sale, ca și în cele două insule („Ada” și „La Ostrov”) au fost semnalate mai multe descoperiri arheologice, începând din eneolitic până cel puțin în perioada romano-bizantină⁴⁹.

⁴⁶ M. Irîmia, Pontica 13 (1980), p. 102-103; Cr. Matei, Pontica 19 (1986), punctul 5, p. 255-265, cu o descriere succintă a situației arheologice din teren, atât cât se poate ea observa în absența săpăturilor; sunt prezentate materialele greco-elenistice, (inclusiv cinci ștampile de amfore), autohtone, precum și piesele de epocă romană descoperite în același sit.

⁴⁷ Donate muzeului tot de către prof. W. Wisosenschi în anul 1987, împreună cu cele de la Palazu Mic, amintite mai sus. M. Irîmia, *Descoperiri de ștampile de amfore în zona lacului Tașaul*, în *Amphores et commerce dans l'Antiquité*, volum consacrat memoriei colegului N. Conovici (în pregătire).

⁴⁸ De către prof. Stelian Dumitrescu din Năvodari, un alt iubitor de antichități, care le-a donat, de asemenea, muzeului constănțean.

⁴⁹ Cr. Matei, *op.cit.*, p. 253-266; idem, Pontica 18 (1985), p. 125-139; singurul punct care a beneficiat de o cercetare sistematică în anii 1999-2000, 2002-2003, a fost așezarea eneolitică de pe insula „La Ostrov” (vezi S. Marinescu-Bălcu, Valentina Voinea *et alii*, Pontica 33-34 (2000-2001), p. 123-170; *idem*, CCA, *Campania 2002*, CIMEC, București-Covasna 2003, p. 210-212; CCA, *Campania 2003*, CIMEC, București-Cluj Napoca 2004, p. 217-218); V. Voinea, *Ceramica complexului cultural Gumelnița-Karanovo VI. Fazele A 1 și A 2*, Constanța, 2005, *passim*).

SĂLCIOARA (com. Jurilovca, jud. Tulcea)

Localitatea⁵⁰ se află la circa 6 km NV de cunoscuta așezare antică de la Capul Dolojman (*Orgamè polis*), în apropierea lacului 6 Martie, parte componentă a marelui complex de lacuri Razelm-Sinoe.

De aici provine un fragment de gât de amforă de tipul Heracleea Pontică⁵¹.

Ștampilă englică, aplicată vertical pe gâtul amforei, pe trei rânduri (5,8 x 2,6 cm). Inv. 43433. Fig. 9/2.

[A]ΡΙΣΤΟΚΛ

ἦς Σατυρίω

voç

Pridik 1917, p. 122, nr. 68, întocmai; *Monachov* 1999, p. 202-203 și pl. 80, nr. 1-2, întocmai (în depozitul de la Berezan – anul 1980); amforele ștamplate cu numele magistratului *Aristokles* sunt atribuite variantei timpurii a tipului I. *Monachov* consideră că în depozitul de la Berezan – anul 1980, există un grup de amfore realizate în timpul magistraturii lui *Aristokles* și puțin mai devreme. Depozitul în cauză a fost datat la jumătatea și în a doua jumătate a anilor '90 ai sec. IV a. Chr.

A fost sincronizat, de asemenea, cu depozitul de la Olbia – anul 1947, cu observația că ultimul s-a format într-un interval de timp mai mare.

Aristokles, cu alți producători, apare și în alte complexe arheologice închise analizate de *Monachov*: curganul Dvugorbaia Moghila (p. 162-163) epava din lacul Donizlav (p. 194-201), mormântul nr. 1 – anul 1912 de la Olbia (p. 203-205) etc. Autorul amintit ajunge la concluzia că amforele cu numele magistratului *Aristokles* se datează, în complexele în cauză, cel mai sigur în a doua jumătate a anilor '90 ai sec. IV a. Chr.

SEIMENII MICI (com. Seimeni, jud. Constanța)

În luna iulie 1989 au fost donate muzeului din Constanța trei vase ceramice⁵² descoperite prin 1979 în zona localității, cu ocazia unor lucrări de interes gospodăresc⁵³.

1. Castron cenușiu lucrat la roată, cu corpul tronconic, buza trasă spre interior și fundul inelar. Pastă cenușie. Dimensiuni: I = 10,5 cm; DM = 27,3 cm; DB = 10,5 cm. Inv. 38854. Fig. 5/1; 10/8.
2. Vas tronconic miniatural lucrat cu mâna, cu marginea rotunjită, puțin subțiată și fundul plat. Pastă neagră-cenușie, cu pete maronii. Dimensiuni: I = 3,7 cm; DG = 9,6 cm. Inv. 38856. Fig. 2/5; 10/10.
3. Pahar miniatural lucrat cu mâna, cu corpul tronconic, profilul puțin

⁵⁰ Fostă Caramanchioi, iar în perioada comunistă 6 Martie, până la 20 mai 1996. În perimetrul localității s-au mai semnalat urme de locuire antică (cf. M. Bărbulescu, *Viața rurală în Dobrogea romană. Sec. I-III p. Chr.*, p. 297, nr. 138, în teritoriul cetății Argamum).

⁵¹ Descoperită și predată Muzeului din Constanța de aceiași R. Diaconu și R. Frățilă.

⁵² Prin intermediul colegului Tudor Papasima, care în perioada 11.07. – 12.08. 1989 a efectuat săpături preventive în perimetrul comunei de atunci Siliștea-Seimeni, prilejuite de diferite lucrări de investiții. Îi mulțumim pentru informații și pentru permisiunea de a publica materialul arheologic de față.

⁵³ De către Badea Gheorghe, pe atunci primarul comunei, într-o groapă cu adâncimea de circa 3,50-4 m (nu cunoaștem suprafața ei).

concav la exterior și fundul plat. Pastă cenușie-maronie. Dimensiuni: I = 5 cm; DG = 6 cm. Fig. 2/2; 10/9.

Starea bună de conservare a pieselor sugerează eventuala lor proveniență dintr-un complex funerar getic (sau mai multe?), distrus cu ocazia excavării gropii. Analogii numeroase pentru exemplarele ceramice păstrate se găsesc în necropolele de tipul Enisala⁵⁴, Murighiol⁵⁵, Bugeac⁵⁶, Satu Nou⁵⁷, Stelnică⁵⁸ etc. Se datează larg în sec. IV a. Chr., fără a se exclude cu totul o încadrare a lor mai timpurie (la sfârșitul sec. V a. Chr.) sau, eventual, mai târzie (la începutul sec. III a. Chr.⁵⁹).

TOPOLOG (jud. Tulcea)

Din zona localității, punctul „Vraja”, aflat la marginea de sud a pădurii comunale, provin mai multe descoperiri antice, între care și câteva fragmente de amfore elenistice⁶⁰. O toartă ștampilată de amforă rhodiană s-a descoperit anterior tot la Topolog⁶¹, fără nici o indicație privind locul descoperirii, iar alte ștampile s-au semnalat în satele Calfa și Cerbu⁶², din aceeași comună.

- Picior fragmentar de amforă de Thasos, spart din vechime. Inv. 43447/a. Fig. 3/4; 10/16.

Apartine tipului biconic, cu picior cilindric înalt.

Bon 1957, tipul I, p. 16-19 și fig. 3/2, 3; Zeest 1960, tipurile 20 k și 20 Ț, p. 83-85 și pl. IX. Profil comparabil: Grandjean 1992, p. 554-557, nr. 45, fig. 6/45; nr. 47, fig. 7/47; nr. 56 și fig. 8/56; exemplare dateate cel mai devreme după circa 340 a. Chr., dar mai ales din ultimul sfert al sec. IV a. Chr. Ele au circulat până spre mijlocul sec. III a. Chr.

- Toartă de amforă de Thasos. Fig. 5/10; 11/6.
- Toartă fragmentară bifidă de amforă de tipul pseudo-Cos. Pastă cărămizie închisă; angobă groasă gălbuie-alburie. Fig. 12/15.
- Fragment de picior de amforă cu pasta maronie, aspră, densă; puține concrețiuni alburii în compoziție; la exterior se observă urmele angobei corodate, gălbuie-alburie. Inv. 43447/b.

După pastă, aparține grupului de amfore cu ștampila Μυρσιλείας Μανικός,

⁵⁴ G. Simion, Peuce 2 (1971), p. 63-129, *passim*.

⁵⁵ Exp. Bujor, Materiale 3 (1954), p. 247-254; SCIV, 6 (1955), p. 571-579; Materiale 6 (1959), p. 325-330; Materiale 7 (1960), p. 297-300; Dacia NS, 2 (1958), p. 125-141.

⁵⁶ M. Irîmia, Pontice 1 (1968), p. 193-234 (îndeosebi p. 209 și fig. 17/a); 2 (1969), p. 23-42 (îndeosebi p. 27-28 și fig. 8 – stînga); idem, *La nécropole gète de V^e – IVe s. av. n. è. Bugeac*, Inventaria Archaeologica 13, București, 1986 *passim*.

⁵⁷ B. Mitrea, în *Omagiu lui Constantin Daicoviciu*, București, 1960, p. 409-413; B. Mitrea *et alii*, Materiale, 7 (1961), p. 283-290; Materiale 8 (1962), p. 369-372.

⁵⁸ N. Conovici, Gh. Matei, Materiale, SN, I (1999), p. 99-144 (*passim*).

⁵⁹ Vezi în acest sens tipologia și cronologia vaselor getice asemănătoare la Em. Moscalu, *Ceramica traco-getică*, București, 1983, *passim*.

⁶⁰ Ele au fost descoperite în primăvara anului 2003 și au fost predate muzeului din Constanța de către preotul Vasile Vălcu, din localitate. Tot el ne-a semnalat existența în zonă a unui cuptor roman și a mai multor materiale ceramice din aceeași epocă (inclusiv țigle romane).

⁶¹ Baumann 1973-1975, p. 40, nr. 28.

⁶² Lungu 1994, p. 137, cat. 20, 22, 31 și 34.

care a fost datat, prin asociere cu amfore sinopeene și rhodiene, după anul 240 a. Chr., iar la Albești, după o opinie mai veche, eventual și în primele decenii ale sec. II a. Chr.⁶³.

TRAIAN (comuna Săcele, Jud. Constanța)

În luna august 1996 a fost predată muzeului din Constanța⁶⁴ o amforă recuperată din zona localității Traian. Aceasta se află la circa 9-10 km SE de cetatea Histria, în apropierea capătului sudic al lacului Nuntași, prelungire a actualului lac Sinoe, pe malul căruia s-a întemeiat cunoscuta colonie milesiană.

Împreună cu amfora au fost aduse alte câteva fragmente de amfore nedeterminate.

- Amforă de Chios cu corpul tronconic, gâtul relativ scund, cu buza îngroșată la exterior, marginea rotunjită și puțin teșită spre interior. Umerii lini, rotunjiți; piciorul scurt, cu marginea puțin fațetată și rotunjită la exterior, iar baza scobită adânc, în formă de ciupercă. Torțile scurte și puternic arcuite, prinse sub buză și pe umăr, au secțiunea aproape rotundă.

La exterior, imediat sub buză, amfora prezintă o dungă de vopsea roșie, orizontală. Între cele două torți, sub buză și la jumătatea înălțimii gâtului au fost pictate cu vopsea neagră maronie, pe ambele părți, două cerculețe. Pe umăr, puțin deasupra diametrului maxim al amforei, au fost efectuate cu vopsea roșie două dungi paralele foarte subțiri; o altă dungă asemănătoare a fost trasată pe partea inferioară a amforei. Alte două dungi de același tip, tot cu vopsea roșie, au fost trasate vertical, de la buza amforei, pe mijlocul torților și în continuare pe corp, până la dunga orizontală inferioară. Pastă cărămizie-maronie în spărtură, cu angobă cărămizie la exterior. Lipsesc o parte din gât și o toartă sparte recent; de asemenea, pe corpul amforei este o altă spărtură recentă.

Dimensiuni: I = 64,2 cm; DM = 33,5 cm; A = 6,5 cm, D torților (la mijloc) = 3 x 2,4 cm; D torților (la bază) = 3,2 cm. Inv. 44683. Fig. 4; 10/4 a și b.

Lambrino 1938, p. 110-112, 117, tip A 1 și fig. 71-74, 85, cu elemente de decor asemănătoare, inclusiv cerculețe și dungi verticale în zona mediană a torților. *Zeest* 1960, p. 71-72 și pl. II/6 a, b, v, tip apropiat, îndeosebi ca decor (însă cu dungi mai late) și prin scobitura piciorului (sec. VI a. Chr.); *Histria II* 1966, p. 89-90, pl. 21/52, 53, nr. 355, 356, 358, 359, 360, 367 (NA III); 365 (NA I); *Monachov* 1999, p. 57-59 și pl. IX/1, 4, în necropola de la Nimphaeum, ca elemente de decor și baza piciorului, însă cu gâtul bombat (al doilea deceniu al sec. VI a. Chr.); p. 83-87 și pl. 21/2-3; 22, groapa nr. 421 (din anul 1979) de la Olbia, cu decorul și baza piciorului apropiate, dar cu gâtul bombat (în intervalul corespunzător anilor '80 - '70 ai sec. V a. Chr.; p. 107-111 și pl. 34/4-5; 35, curganul nr. 13 de la Velikaia

⁶³ Bărbulescu, Buzoianu, Cheluță-Georgescu 1990, p. 51 (cu bibliografia) și nr. 420-425. Recent, autorii cercetărilor de la Albești au datat așezarea fortificată de aici în sec. IV și pe toată durata sec. III a. Chr., ceea ce impune și reconsiderarea încadrării cronologice a ștampilelor din grupul Μυρσιλείας Μανικός, reducând-o, probabil, doar la sec. III a. Chr. (vezi A. Rădulescu, M. Bărbulescu, L. Buzoianu, N. Georgescu, în *Talanta* 32-33 (2001-2002), p. 204.

⁶⁴ De către prof. A. Crișan de la Școala cu clasele I-VIII nr. 2 din Năvodari, fără alte date privind condițiile descoperirii.

Znamenka, cu decor și baza piciorului apropiate, dar cu gâtul bombat (în cel de al doilea sfert al sec. V a. Chr., probabil în anii '60 - '50); p. 125-130 și pl. 40/1, 2, depozitul din anul 1978 de la Nymphaeum, asemănătoare ca formă (inclusiv baza piciorului), dar fără decor (al treilea sfert al sec. V a. Chr., nu mai târziu de mijlocul anilor '30).

Mai multe elemente, între care înălțimea redusă a gâtului, diametrul mare al vasului, scobitura bazei piciorului în formă de ciupercă, și mai ales elementele de decor pictat pledează pentru o datare mai veche, în sec. VI a. Chr.

Starea foarte bună a amforei, cu excepția spărturilor recente, ar putea sugera proveniența ei dintr-un mormânt (tumular?) distrus, de tipul celor existente în număr relativ mare în zonă, ori dintr-o groapă, în cazul existenței vreunei așezări. Vecinătatea lacului Nuntași, probabil o lagună sau un golf în antichitate, împreună cu complexul Razelm-Sinoe, precum și a așezării antice de la Vadu – „Ghiaur-Chioi”, aflată la circa 4-5 km spre SE, face foarte probabilă existența unei locuiri din aceeași perioadă și în zona localității Traian.

TUZLA (jud. Constanța)

Zona localității este cunoscută îndeosebi prin descoperirile semnalate de-a lungul anilor în punctele „Tuzla-Far” (identificat ipotetic cu Stratonis-Turris)⁶⁵, Tuzla Mare⁶⁶, sau fără o locație precisă⁶⁷. Aceștia li se adaugă alte două puncte: „Tuzla Mică”, situat spre Eforie Sud, din perimetrul căruia provin trei torți de amfore șampilate și „Tuzla-Aeroport”, de unde provine o altă toartă șampilată⁶⁸.

A. PUNCTUL „TUZLA MICĂ”

SINOPE

1. Toartă șampilată dreptunghiulară pe patru rânduri, foarte corodată (4,7 x 1,8 cm). Inv. 43418. Fig. 9/1.

ἀ[στυνομ]οῦντος

Αἰσ[χρί]ωνος τοῦ măciucă ↑ (?)

Ἀρ[τε]μίδωρου

Κ[.....]α(ς?)

Canarache 1957, nr. 217, cu alt producător; Gramatopol, Poenaru Bordea 1969, nr. 1126; 1127, cu alți producători; Buzoianu 1981, p. 147, nr. 53, astynom; Avram 1988, p. 310, nr. 90, astynom; Conovici et al. 1989, p. 122, nr. 194, cu alt producător, grupele V-VI (circa 261-183 a. Chr.); Avram et al. 1990, p. 120, astynom gr. V b; Conovici, Irimia 1991, nr. 210, cu alt producător; Conovici 1998, nr. 568-570, cu alți producători, subgrupa V d (cca. 222-211 a. Chr.); Garlan 2004, nr. 135-144, p. 233-235, Aischrion Artemidorou, subgrupa VI D, cat. 541-548 (în tipologia și cronologia sa), cu diferiți producători și mai multe simboluri, între care și măciucă.

2. Toartă cu șampilă englicică, pe două rânduri (3,6 x 1,6 cm). Argilă cu pete cenușii datorate arderii secundare. Inv. 43419. Fig. 9/4.

Δαμα

⁶⁵ M. Irimia, Pontica 24 (1991), p. 114-115 și nr. 43, cu o parte a bibliografiei de specialitate.

⁶⁶ Ibidem, p. 115-116 și n. 46-48.

⁶⁷ A. Aricescu, StCl., 3 (1961), p. 73 și fig. 1.

⁶⁸ Pieseile au fost donate muzeului din Constanța de aceiași R. Diaconu și R. Frățilă.

τοίου

Monahov 1999, p. 273-274 (în complex din anii 70-60 ai sec. IV a. Chr.).

COS

3. Toartă bifidă, cu ștampilă dreptunghiulară pe un rând, aplicată longitudinal pe una dintre părți (4,5 x 1 cm). Inv. 43420. Fig. 9/5.

[·]οϑδΣεου

Scriere retrogradă. *Sigma* mai mare. După toartă, pare să dateze din sec. IV a. Chr. La *Staerman* 1951, p. 39-40 și pl. 5, unde apar ștampilele de tipul Cos nr. 91-181, nu există analogii. Ar putea fi, eventual, două nume prescurtate în formula Οϑδ(...)Σεου(...).

B. PUNCTUL „TUZLA AEROPORT”

SINOPE

1. Toartă cu ștampilă dreptunghiulară, pe un rând (4,3 x 1,5 cm). Inv. 43423. Fig. 9/6.

M[έν]ων

Ștampilă de producător, fără nici un simbol.

Canarache 1957, nr. 271, 274; *Buzoianu* 1981, p. 148, nr. 76, producător cu simbol; *Conovici et al.* 1989, p. 122, nr. 208; *Conovici, Irinia* 1991, nr. 95; 102; 122; 137; 186; *Buzoianu* 1992, p. 134, nr. 163; p. 135, nr. 177; p. 137, nr. 189; p. 143, nr. 220 (aici numai ștampilă de producător, cu simbol, fără astynom); *Lungu* 1992, p. 86, nr. 42; p. 88, nr. 51; *Conovici* 1998, nr. 376; 416; 478; 492; 511-513; potrivit acestuia, producătorul *Ménôn* este atestat pentru prima dată în grupa a IV-a (după cronologia sa); în grupa a V-a el este atestat mult timp, mai ales în prima parte (*Conovici* 1998, p. 116, nr. 376); *Buzoianu, Bărbulescu, Cheluță-Georgescu* 2000-2001, p. 273, nr. 637, producător cu simbol; *Garlan* 2004, p. 72, F 60: *Ménon I* (subgrupa V b); *Ménon II* (grupa VI), a cărei activitate încetează în ultima subgrupă, după ce a acoperit un număr de 30 de ani.

VALU LUI TRAIAN (jud. Constanța)

În zona valului de piatră care străbate localitatea, în partea de sud a șoselei Constanța-Basarabi, s-a descoperit întâmplător⁶⁹ o fibulă de bronz de schemă tracică.

Piesa are arcul îngroșat, fațetat, cu secțiune pătrată (mai rotunjită pe partea dinspre interioare); lipsește acul. Dimensiuni: L = 3,5 cm; I = 1,8 cm. Inv. 42122. Fig. 2/3.

Apartține tipului I d, după clasificarea lui V.V. Zirra⁷⁰, sau tipului I/3, după cea a lui Dragoș Mândrescu⁷¹. Se datează mai ales în prima jumătate a sec. III a. Chr.

⁶⁹ A fost achiziționată de muzeul din Constanța în anul 2000, fără alte informații privind locul sau contextul descoperirii.

⁷⁰ V.V. Zirra, *op.cit.*, p. 38 și fig. 3/8 (Zimnicea), 3/10-11 (Poiana).

⁷¹ D. Mândrescu, *op.cit.*, p. 79 și fig. 3.

BORCEA (jud. Călărași)

Din perimetrul localității⁷² provine, printre altele, o toartă de amforă șampilată de tipul Sinope⁷³.

Șampilă dreptunghiulară pe patru rânduri (4,2 x 2,2 cm). Inv. 43509. Fig. 9/7.

[Πρῶ]τος

[ἄστ]υνομοῦ(ν)το(ς)

pasăre (vultur)

[Ἰκεσί]ου τοῦ Ἑσ

spre stânga

[τια]ίο[υ]

Lazarov 1974, nr. 114 și pl. VIII/4 (de la Odessos); *Conovici* 1989, p. 40, grupa a IV-a, astynom nr. 19 (circa 282-260 a. Chr.); *Avram et alii* 1990, p. 119, 124, tabel I, grupa a IV-a, nr. 100, Ἰκέσιος ἢ ὁ Εστιάιου; *Conovici* 1998, nr. 321-323, întocmai, grupa a IV-a (279-258 a. Chr.); *Garlan* 2004, Hikesios 2 (*Hestiaiou*), nr. 321-324, subgrupa V c (după tipologia și cronologia lui).

GÂLDĂU – PIETROIU (com. Jegălia, jud. Călărași)

Dintr-o așezare antică aflată în zona localității⁷⁴, erodată în mare parte de apele brațului Borcea al Dunării, au fost recuperate, pe parcursul anilor, diferite materiale arheologice⁷⁵. De aici provine un *lekythos* (?) elenistic miniatural⁷⁶, cu toarta ruptă din vechime. Pastă fină, cărămizie. Sub buză prezintă o bandă lată orizontală, cu vopsea maronie închisă. O altă bandă îngustă se află în zona inferioară a gâtului, de la care pornesc, spre umăr, alte benzi radiale înguste. Pe corp se află un decor în rețea, din benzi înguste, cu aceeași vopsea. Urme de vopsea de aceeași culoare și pe buză. Pe umăr, lângă baza torții, urmele unei arderi secundare intense (zgurificate). Pastă fină, cărămizie. Dimensiuni: I = 4,4 cm; DM = 3 cm. Inv. 43508. Fig. 2/4; 11/5.

GURA IALOMITEI (com. M. Kogălniceanu, jud. Ialomița)

Din perimetrul unei așezări aflate de o parte și de alta a șoselei dintre localitățile Țândărei și Vadu Oii provine o toartă de Rhodos⁷⁷. Șampilă circulară

⁷² Între 17.02. 1968-23.01.1981 a aparținut județului Ialomița, iar de la ultima dată amintită aparține jud. Călărași.

⁷³ Alături de toartă, materialul mai cuprindea un fragment de vas de tip Boian (inv. 43510) și unul de tip Coslogeni (inv. 43511); el a fost donat în anul 1984 muzeului constănțean de colegul V. Oprea de la muzeul din Călărași, pe atunci mecanic de locomotivă la Depoul C.F.R. Fetești.

⁷⁴ Până la 17.02.1968 localitatea s-a numit Pietroiu; de la această dată a fost desființat, unificându-se cu localitatea Borcea. Zona în care se află localitatea antică aparține în prezent localității Gâldău (com. Jegălia), din același județ.

⁷⁵ N. Conovici, C. Mușățeanu, SCIVA 26 (1974), 4, p. 544-545; A. Atanasiu, SCN 5 (1971), p. 389; M. Irimia, SCIVA 32 (1981), 3, p. 363, 366 și n. 88; V. Sîrbu, V. Oprea, CCDJ 13-14 (1998), p. 123-146 (cu bibliografia); V. Sîrbu, V. Oprea, F. Rădulescu, Istros 8 (1997), p. 209-236.

⁷⁶ Donat muzeului constănțean de același V. Oprea în anul 1984, împreună cu alte materiale getice și elenistice, publicate între timp de colegii V. Sîrbu și V. Oprea, *loc.cit.* Vasul miniatural, neinventariat la data publicării restului materialului (în 1995) n-a fost prezentat. Pentru întregirea lotului în cauză, considerăm necesară publicarea lui cu prilejul de față.

⁷⁷ Recuperată tot de V. Oprea și donată muzeului constănțean în 1984.

(D = 3 cm). Inv. 43507. Fig. 9/8.

[Ἰπποκρά]τευσ

floare

Ștampilă de producător; legenda este dispusă în jurul simbolului.

Pridik 1917, p. 28, nr. 673-680; *Šelov* 1975, p. 105-106, nr. 369-375 (circa 200-180 a. Chr.); *Hippokrates* este unul dintre cei mai activi producători din perioada complexului pergaman. *Nikolaou, Empereur* 1986, p. 520-522, nr. 6; producătorul *Hippokrates* a lucrat din 184 până în jurul anului 150 a. Chr., iar activitatea lui este bine cunoscută, datorită numeroaselor amfore complete care au pe cealaltă toartă și numele astynomului; *Börker* 1998, p. 48, nr. 462-463; *Burow* 1998, p. 91, nr. 221-223; *Hippokrates* se află între producătorii târzii din Complexul Pergam, activitatea sa desfășurându-se din anul 184 până la circa 150 a. Chr.; perioada III c – IV; *Finkielsztejn* 2001, p. 113-120, *Hippokrates* este menționat printre producătorii care se asociază cu ștampilele secundare ce apar în timpul mai multor eponimi (între care și a lui *Damokrates I*).

*

* *

Prezentarea materialelor arheologice de mai sus permite formularea câtorva observații.

Astfel, multe descoperiri provin din situri arheologice sau din aria unor localități actuale cunoscute prin cercetări ori semnalări anterioare, completând cu materiale noi informațiile existente (Corbu de Sus, Costinești, Cotu Văii, Dulcești, General Scărișoreanu, Moșneni, Piatra „Rățărie”, Sălcioara, Gâldău-Pietroiu etc.). În câteva situații este vorba de puncte noi, altele decât cele cunoscute, în aria unor localități, completând într-o anumită măsură, repertoriul arheologic al acestora (la Adamclisi, Agigea, Băneasa, Neptun, Ostrov, Topolog, Tuzla). Unele sunt semnalări cu totul noi, care îmbogățesc harta arheologică a regiunii pentru ultimele secole ale erei vechi (Galița, Gârliciu, Palazu Mic, Seimenii Mici, Traian).

Ca și în cazul descoperirilor anterioare, se constată prezența materialului autohton, cu particularitățile sale pentru anumite zone, dar mai ales a celui greco-elenistic, îndeosebi amforic.

Unele observații sunt sugerate de repartiția geografică a descoperirilor. Ne referim mai întâi la cele din apropierea litoralului și din zona sa de influență. Câteva dintre acestea (Costinești, Cotu Văii, Dulcești, Moșneni, Neptun, Tuzla) aparțin, așa după cum s-a precizat în mai multe rânduri⁷⁸ teritoriului callatian din epoca greacă. Descoperirile de la General Scărișoreanu sunt, de asemenea, în apropierea acestuia.

Pentru teritoriul tomitan al perioadei pot fi amintite doar descoperirile de la Agigea, Bărăganu și Valu lui Traian⁷⁹. Materialele arheologice de la Agigea sugerează posibilitatea existenței în zonă atât a urmelor unor așezări⁸⁰, cât și a

⁷⁸ Al. Avram, *Dacia* 25 (1991), p. 103-138, cu bibliografia problemei; M. Irimia, în *Studii istorice dobrogene*, Constanța, 2003, p. 45-47.

⁷⁹ M. Irimia, *op.cit.*, p. 37-56.

⁸⁰ N. Slobozianu, *Materiale* 5 (1959), p. 736, 741, 743-745; V. Boroneanț, *Pontica* 10 (1977), p. 320, nr. 5; M. Irimia, *Pontica* 13 (1980), p. 71, n. 39.

unor morminte (mai ales tumulare)⁸¹, distruse în cea mai mare parte cu ocazia lucrărilor canalului Dunăre-Marea Neagră și a celor edilitare.

Descoperirile de la Corbu de Sus, Gura Dobrogei și Traian aparțin teritoriului histrian. În ceea ce privește descoperirile de la Palazu Mic și Piatra – „Rățărie”, constatăm că ele se situează la o distanță aproximativ egală (de circa 25-30 km) de Histria și de Tomis. Prima așezare se află în vecinătatea râului Casimcea, iar cea de a doua la vărsarea lui în lacul Tașaul. Deși materialul amforic descoperit până acum nu este mai vechi de sec. IV a. Chr., considerăm că ambele așezări aparțineau teritoriului rural al Histriei, colonie mult mai dezvoltată în această epocă, cu toate dificultățile și unele distrugeri care n-au ocolit-o, decât Tomisul, aflat mai degrabă la începutul evoluției și afirmării sale ca *polis*. Pentru Piatra – „Rățărie” nu este exclusă nici posibilitatea ca ea să se fi constituit ca o așezare importantă în teritoriul histrian, pe malul actualului lac Tașaul, eventual tot golf maritim în vechime și izolat, mai apoi, de mare prin cordonul litoral actual⁸². De altfel, dintre lacurile cuprinse între Capul Midia la nord și promontoriul „Pescărie” de la Mamaia, la sud (respectiv Gargalâc, Tașaul, Siutghiol și Tăbăcărie), lacul Tașaul este cel mai mare. Izolat în prezent de mare, împreună cu celelalte lacuri din zonă, printr-un perisip comun, el are, totuși, legături indirecte cu marea prin lacul Gargalâc. Datorită poziției sale topografice, precum și intensității locuirii⁸³, este posibilă existența aici a unei așezări asemănătoare celor cunoscute de mai multă vreme, de la Sinoe, Vadu, Corbu de Sus, Capul Midia și care stabilise legături economice importante cu Histria, ori cu alte așezări din zonă. Reține atenția, în acest context și amfora de la Traian (com. Săcele), cea mai timpurie descoperire, (probabil din sec. VI a. Chr.), dintre cele prezentate cu acest prilej.

Pentru zona dunăreană constatăm apariția punctelor arheologice noi de la Gârliciu, Seimenii Mici, Băneasa, Galița și „Ostrov – Ferma nr. 1” etc., unde caracterul getic al descoperirilor este sigur, evidențiat atât de tipul funerar întâlnit (la Ostrov), cât și de materialul ceramic autohton specific, deși nu lipsește nici cel grecesc. Situația este proprie, totuși, fiecărui obiectiv în parte, iar pe baza materialelor descoperite întâmplător nu se pot formula observații generale, valabile pentru o zonă sau alta.

Chiar dacă descoperirile prezentate oferă o imagine extrem de sumară asupra realităților din Dobrogea în ultimele secole ale erei vechi, coroborarea cu cercetările sistematice și cu alte descoperiri mai vechi (deși acestea redau doar imagini secvențiale) permite conturarea mai clară a cel puțin două zone distincte în întreaga regiune: cea litorală, cu teritoriile rurale ale orașelor grecești sau cu așezările aflate în vecinătatea lor imediată și cea dunăreană, în care amprenta autohtonă este mai evidentă, fără a lipsi însă de aici numeroasele importuri grecești.

⁸¹ M. Irimia, Pontica 16 (1983), p. 92; 24 (1991), p. 97-100.

⁸² Cr. Matei, Pontica 18 (1985), p. 125; Pontica 19 (1986), p. 256-257.

⁸³ *Ibidem*.

INDICE DE NUME ȘI SIMBOLURI PE ȘTAMPILE DE AMFORE

Nr. crt.	Nume	Simbol	Locul descoperirii și nr. piesei	Fig.	Inv.
THASOS – tipul vechi					
1	Ἀριστείδης* Εὐφράνωρ	cap de leu	Palazu Mic, 1	8/4	36101
2	Ἀριστο(κράτης)* Θεόφιλος	sfinx	Palazu Mic, 3	8/5	36099
3	Ἀριστο(κράτης)* Μέγων	cocoș	Palazu Mic, 4	8/6	36093
4	Νύμφων* Κλευφάνης	trident	Palazu Mic, 2	-	36102

THASOS – tipul recent

5	Ἀμφοτέρης*	torță	Palazu Mic, 5	8/7	36098
6	Ἰσόδικος*	liră	Palazu Mic, 8	8/9	36092
7	Κ[λεῖτος]?*	simbol șters	Palazu Mic, 6	-	36084
8	Λεώδι(κος)*	Heracles arcaș; simbol secundar invizibil	Palazu Mic, 7	8/8	36158
9	Πρηξίπολις(*)	arc	Gura Dobrogei, 2	7/5	43421
10	Πυθίων(?) II*	arșic	Corbu de Sus, 1	6/3	43414
11	Πυθίων(?) IV*	măsuță	Gura Dobrogei, 1	7/4	43413

HERACLEEA PONTICĂ

Nr. crt.	Nume	Simbol	Locul descoperirii și nr. piesei	Fig.	Inv.
12	Ἀριστοκλῆς Σατυρίωνος	-	Sălcioara	9/2	43433
13	Βοσπόριχος	-	Agigea, C	6/1	43438
14	Δαμάτριος	-	Tuzla Mică, 2	9/4	43419
15	Εὐφραῖος Λύσιος	kantharos	Costinești, 1	6/5; 10/5	44679
16 Λύσιος?	simbol șters	Costinești, 2	6/6; 10/6	44680
17	Ἐφηρα[...]? Θεόδωρος?	-	Cotu Văii	6/7	43428

* Asteriscul indică aici numele eponimului (sau falsului eponim).

SINOPE

Nr. crt.	Nume		Simbol	Locul descoperirii și nr. piesei	Fig.	Inv.
	astynom	fabricant				
18	Αισχυρίων Ἀρτεμιδώρου	Κ[αλλί]ας(?)	măciucă	Tuzla Mică, 1	9/1	43418
19	Ἀντίμαχος	Νικίας	cornul abundenței	Gârliciu, 2	7/1	43416
20	Ἑκαταῖος Λαμάχου	[.....]	thyrs	Gârliciu, 3	7/2	43417
21	Ἰκέσιος Ἀντιπάτρου	[.....]	hermă	Neptun, 1	8/1	43437
22	Ἰκέσιος Ἑστιάιου	Πρωτος	pasăre	Borcea	9/7	43509
23	Λέων	Στέφανος	leu	Corbu de Sus, 2	6/4	43415
24	-	Μενίσκος*	-	Bărağanu	6/2	43422
25	-	Μένων*	-	Tuzla - aeroport	9/6	43423
26	-	[.....]	cap de bărbat cu barbă	General Scărișoreanu	7/3	43429

RHODOS

Nr. crt.	Nume	Simbol	Locul descoperirii și nr. piesei	Fig.	Inv.
27	Ἀριστόδαμος**	-	Palazu Mic, 9	8/9	36088
28	Διονύσιος	-	Neptun, 2	8/2	43435
29	Θεαῖδητος**	-	Moșneni, 1	7/6	43424
30	Ἴπποκράτης	floare	Gura Ialomiței	9/8	43507
31	Καλλικρατίδας**	-	Neptun, 3	3/3; 8/3	43436
32	Ξενοφάνης**	floare	Dulcești	6/8	43427
33	Παράμονος	-	Moșneni, 2	7/7	43426

COS

Nr. crt.	Nume	Simbol	Locul descoperirii și nr. piesei	Fig.	Inv.
34	Ορδ(...)Σευ(...)	-	Tuzla Mică, 3	9/5	43420

CNIDOS

Nr. crt.	Nume	Simbol	Locul descoperirii și nr. piesei	Fig.	Inv.
35	[....]T(?)A – fabr. Νύσιος	-	Moșneni, 3	7/8	43425

* Ștampilă de producător.

** Nume de eponimi.

ABREVIERI FOLOSITE ÎN TEXT

- Avram 1988 = Al. Avram, *Amfore și țigle șampilate din colecția „Dr. Horia Slobozianu”*, SCIVA, 39 (1988), 3, p. 287-314.
- Avram 1991 = Al. Avram, *Untersuchungen zur Geschichte des Territoriums von Kallatis in griechischer Zeit*, Dacia NS, 35 (1991), p. 103-138.
- Avram 1996 = Al. Avram, *Histria. Les résultats des fouilles. VIII. Les timbres amphoriques. 1. Thasos*, Bucarest-Paris, 1996.
- Avram et alii. 1990 = Al. Avram, N. Conovici, Gh. Poenaru Bordea, *Étude quantitative sur les timbres amphoriques sinopéens de Callatis*, Dacia NS, 34 (1990), p. 111-128.
- Avram, Poenaru-Bordea 1988 = Al. Avram, Gh. Poenaru Bordea, *Nouveaux timbres amphoriques thasiens de Callatis*, Dacia NS, 32 (1988), p. 27-36.
- Avram, Sandu 1988 = Al. Avram, V. Sandu, *Toarte de amfore șampilate din colecții particulare bucureștene*, SCIVA, 39 (1988), 1, p. 53-58.
- Balkanska 1984 = A. Balkanska, în *Seutopolis. I. Bit i kultura*, Sofia, 1984.
- Baumann 1973-1975 = V.H. Baumann, *Considerații asupra importului de amfore grecești în nordul Dobrogei*, Peuce 4 (1973-1975), p. 29-47.
- Bărbulescu, Buzoianu, Cheluță-Georgescu 1990 = M. Bărbulescu, L. Buzoianu, N. Cheluță-Georgescu, *Pentru un catalog complet al importurilor amforice la Albești (jud. Constanța)*, Pontica 23 (1990), p. 49-79.
- Bârlădeanu-Zavatin 1980 = E. Bârlădeanu-Zavatin, *Noi descoperiri în necropolele callatiene*, I, Pontica 13 (1980), p. 216-240.
- Bon 1957 = A.M. și A. Bon, *Les timbres amphoriques de Thasos. Études thasiennes IV*, Paris, 1957.
- Börker-Burow 1998 = Chr. Börker, J. Burow, în *Die hellenistischen Amphorenstempel aus Pergamon*, Berlin-New York 1998.
- Brashinskij 1980 = I.B. Brashinskij, *Greceskii keramiceskii import na nijnem Donu v V-III vv. do n. e.*, Leningrad, 1980.
- Bucovală 1967 = M. Bucovală, *Necropole elenistice la Tomis*, Constanța, 1967.
- Buzoianu 1979 = L. Buzoianu, *Noi ștampile de amfore la Callatis*, Pontica, 10 (1979), p. 77-96.
- Buzoianu 1980 = L. Buzoianu, *Ștampile rhodiene de la Edificiul roman cu mozaic*, Pontica, 13 (1980), p. 119-139.
- Buzoianu 1981 = L. Buzoianu, *Considerații asupra ștampilelor sinopeene de la Edificiul roman cu mozaic*, Pontica, 14 (1981), p. 133-151.
- Buzoianu 1982 = L. Buzoianu, *Importul amforelor thasiene la Tomis în perioada elenistică*, Pontica 15 (1982), p. 137-151.
- Buzoianu 1992 = L. Buzoianu, *Importurile amforice la Tomis în perioada elenistică*, Pontica, 25 (1992), p. 99-165.
- Buzoianu 1986 = L. Buzoianu, *Les premières importations d'amphores timbrées dans les cités grecques de Tomis et de Callatis*, BCH, Suppl. 13 (1986), p. 407-415.
- Buzoianu 1999 = L. Buzoianu, *Types d'amphores hellénistique découverts à Callatis*, în *Production et commerce des amphores anciennes en Mer Noire*. Publications de l'Université de Provence, 1999, p. 201-215.
- Buzoianu, Cheluță-Georgescu 1998 = L. Buzoianu, N. Cheluță-Georgescu, *Noi ștampile amforice de la Callatis*, Pontica 31 (1998), p. 49-98.

- Buzoianu, Bărbulescu, Cheluță-Georgescu 2000-2001 = L. Buzoianu, M. Bărbulescu, N. Cheluță-Georgescu, *Ștampile amforice recent descoperite la Albești (jud. Constanța)*, Pontica 33-34 (2000-2001), p. 219-252.
- Canarache 1957 = V. Canarache, *Importul amforelor ștampilate la Istria*, București, 1957.
- Coja 1986 = M. Coja, *Les centres de production amphoriques identifiés à Istros Pontique*, BCH, Suppl. 13 (1986), p. 417-450.
- Conovici 1989 = N. Conovici, *Probleme ale cronologiei amforelor ștampilate sinopeene. Ștampilele din grupa a IV-a (B.N. Grakov)*, SCIVA 40 (1989), 1, p. 29-44.
- Conovici 1998 = N. Conovici, *Histria. Les résultats des fouilles. VIII. Les timbres amphoriques. 2. Sinope*. Bucarest-Paris 1998.
- Conovici et alii. 1989 = N. Conovici, Al. Avram, Gh. Poenaru Bordea, *Nouveaux timbres amphoriques sinopeens de Callatis*, Dacia NS, 33 (1989), p. 111-124.
- Conovici, Irimia 1991 = N. Conovici, M. Irimia, *Timbres amphoriques et autres inscriptions céramiques découverts à Satu Nou (comm. d'Oltina, dép. de Constantza)*, Dacia NS, 35 (1991), p. 139-175.
- Debidour 1979 = M. Debidour, *Reflexions sur les timbres amphoriques thasiens*, în Thasiaca, BCH, Suppl. 5 (1979), p. 269-314.
- Debidour 1986 = M. Debidour, *En classant les timbres thasiens*, BCH, Suppl. 13 (1986), p. 311-334.
- Fedoseev 1999 = N.F. Fedoseev, *Clasificatiune des timbres astynomiques de Sinope*, în *Production et commerce des amphores anciennes en Mer Noire*, Publications de l'Université de Provence, 1999, p. 27-48.
- Finkielsztejn 2001 = G. Finkielsztejn, *Chronologie détaillée et révisée des éponymes amphoriques rhodiens, de 270 à 108 av. J. C. environ*, BAR International Series 990, 2001.
- Garlan 1986 = Y. Garlan, *Quelques nouveaux ateliers amphoriques à Thasos*, BCH, Suppl. 13 (1986), p. 201-276.
- Garlan 1988 = Y. Garlan, *Vin et amphores de Thasos*, École Française d'Athènes, Paris, 1988.
- Garlan 1999 = Y. Garlan, *Les timbres amphoriques de Thasos, I, Timbres protothasiens et thasiens anciens*, în *Études Thasiennes*, XVIII, Paris, 1999.
- Garlan 2004 = Y. Garlan (avec la collaboration de Hikmet Kara), *Les timbres céramiques sinopeens sur amphores et sur tuiles trouvés à Sinope. Présentation et catalogue*, Paris, 2004.
- Getov 1995 = L. Getov, *Amfori i amforni peciati ot Kabile (IV-II v. pr. n. e.)*, Sofia, 1995.
- Grace 1950 = V. Grace, *The Stamped Amphora Handles*, în H. Goldman (ed.), *Excavations at Gözlu Kule, Tarsus I*, Princeton, 1950, p. 135-140.
- Grace 1952 = V. Grace, *Timbres amphoriques trouvés à Délos*, BCH 76 (1952), p. 514-540.
- Grace 1953 = V. Grace, *The Eponyms Named on Rhodian Amphora Stamps*, Hesperia 22 (1953), p. 116-128.
- Grace 1985 = V. Grace, *The Middle Stoa Dated by Amphora Stamps*, Hesperia, 54 (1985), p. 1-54.
- Grace, Savvatiannou 1970 = V. Grace, M. Savvatiannou-Pétropoulakou, *Les timbres amphoriques grecs*, în *L'ilot de la Maison des Comédiens, Exploration Archéologique de Délos*, 27, Paris, 1970, p. 227-382.

- Gramatopol, Poenaru Bordea 1969 = M. Gramatopol, Gh. Poenaru Bordea, *Amphora Stamps from Callatis and South Dobroudja*, Dacia NS, 13 (1969), p. 127-282.
- Grandjean 1992 = Y. Grandjean, *Contribution à l'établissement d'une typologie des amphores thasiennes. Le matériel amphorique du quartier de la porte du Silène*, BCH 116 (1992), II, p. 541-584.
- Histria II 1996 = S. Dimitriu, *Cartierul de locuințe din zona de vest a cetății în epoca arhaică. Săpături 1955-1960*, Em. Condurachi (ed.), *Histria II*, București, 1966, p. 19-131.
- Irimia 1973 = M. Irimia, *Descoperiri noi privind populația autohtonă a Dobrogei și legăturile ei cu coloniile grecești (sec. V-I a. Chr.)*, Pontica 6 (1973), p. 7-71.
- Jöhrens 2001 = G. Jöhrens, *Amphorenstempel hellenistischer Zeit aus Tanais*, Eurasia Antiqua, 7 (2001), p. 367-480.
- Katz 1985 = V.I. Katz, *Tipologia i hronologiceskaja klassifikacija Hersoneskih magistraskih kleim*, VDI 1 (1985), p. 87-112.
- Katz 1994 = V.I. Katz, *Keramiceskie kleima Hersonesa Tauriceskogo*, Saratov, 1994.
- Lambrino 1938 = M. Lambrino, *Les vases archaïques d'Histria*, București, 1938.
- Lazarov 1978 = M. Lazarov, *Sinope i zapodnopontiiskiiat pazar*, Izvestija Varna 14 (29), 1978, p. 11-65.
- Lungu 1992 = V. Lungu, *Circulația amforelor șampilate în zona Capul Dolojman*, Pontica 25 (1992), p. 69-97.
- Lungu 1994 = V. Lungu, *Amfore șampilate din nordul Dobrogei*, Pontica 27 (1994), p. 133-155.
- Monahov 1999 = S. Iu. Monahov, *Greceskie amfori v Pricernomor'e. Kompleksi keramiceskoi tarî VII-II vekov do n. e.*, Saratov, 1999.
- Nikolaïdou-Patera 1986 = M. Nikolaïdou-Patera, *Un nouveau centre de production d'amphores timbrées en Macédoine*, BCH Suppl. 13 (1986), p. 485-490.
- Nikolaou, Empereur 1986 = I. Nikolaou, J.-Y. Empereur, *Amphores rhodiennes du Musée de Nikosie*, BCH Suppl. 13 (1986), p. 515-553.
- Poenaru-Bordea 1986 = Gh. Poenaru Bordea, *Les timbres amphoriques de Thasos à Callatis*, BCH, Suppl. 13 (1986), p. 335-351.
- Pridik 1917 = E. M. Pridik, *Inventarnâi katalog kleim na amfornâh rucikah i gorlâskah i na cerepiťah Ermitajnogo sobranija*, Petrograd, 1917.
- Rădulescu, Bărbulescu, Buzoianu 1986 = A. Rădulescu, M. Bărbulescu, L. Buzoianu, *Importuri amforice la Albești : Heraclea Pontică*, Pontica 19 (1986), p. 33-60.
- Rădulescu, Bărbulescu, Buzoianu, Cheluță-Georgescu 1988-1989 = A. Rădulescu, M. Bărbulescu, L. Buzoianu, N. Cheluță-Gergescu, *Importuri amforice la Albești (jud. Constanța) : Sinope*, Pontica 21-22 (1988-1989), p. 23-90.
- Rhomiopoulou 1986 = C. Rhomiopoulou, *Amphores de la nécropole d'Acanthe*, BCH Suppl. 13 (1986), p. 479-483.
- Sauciuc-Săveanu 1924 = Th. Sauciuc-Săveanu, *Callatis. 1er rapport préliminaire. Fouilles et recherches de l'année 1924*, Dacia I (1924), p. 108-165.
- Staerman 1951 = E. M. Staerman, *Keramiceskie kleima iz Tirî (v sviazi s voprosom o kleimah neizvoetnîh ŭentrov)*, KS 36 (1991), p. 31-49.
- Sztetyllo 1976 = Z. Sztetyllo, *Nea Paphos I. Les timbres céramiques (1965-1973)*, Varsovie, 1976.
- Șelov 1975 = D. B. Șelov, *Keramiceskie kleima iz Tanaisa III-II vekov do n. e.*, 1975.
- Zeest 1960 = I. B. Zeest, *Keramiceskaia tara Bospora*, MIA, 83, 1960.

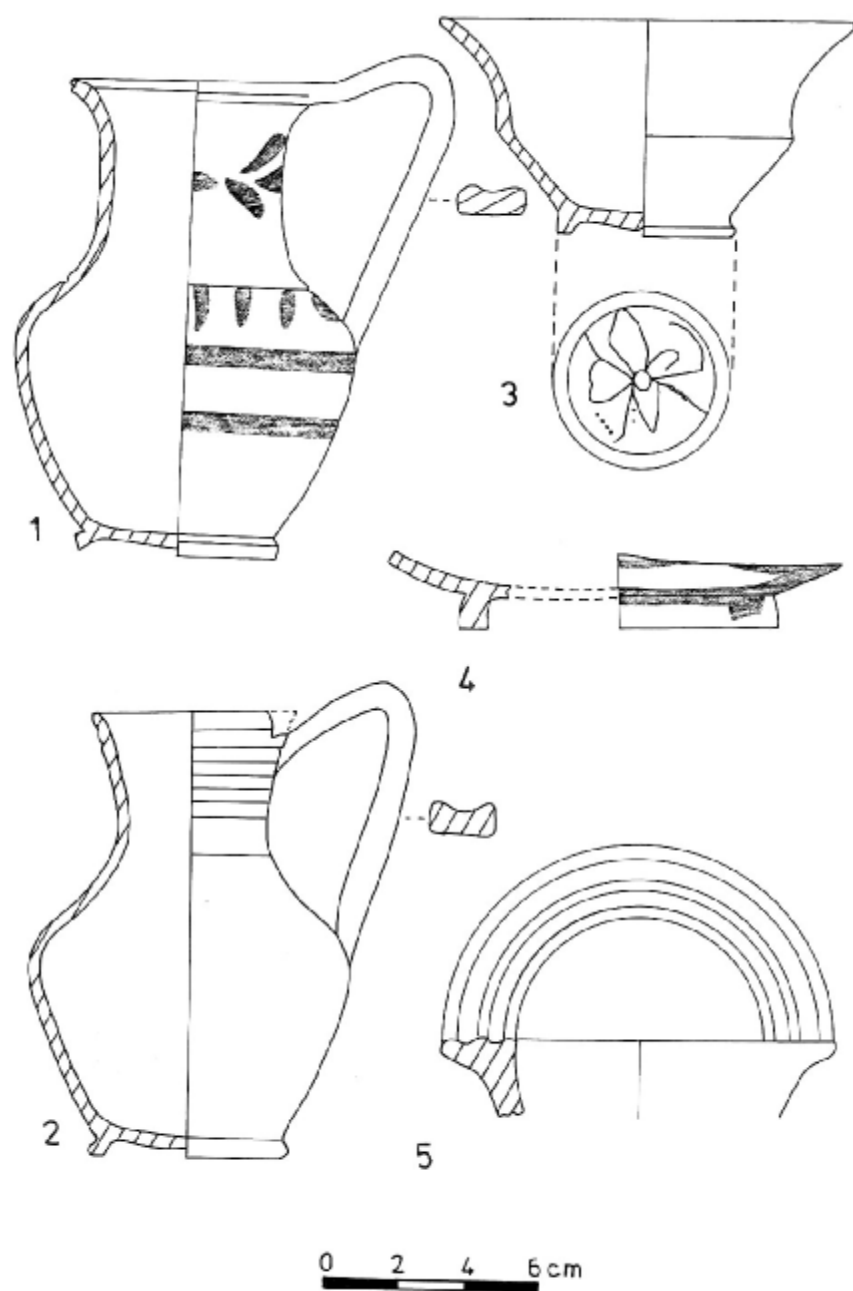

Fig. 1 - Ceramică: 1, 2 – Agigea, B; 3 – Galița; 4, 5 – Agigea, A.

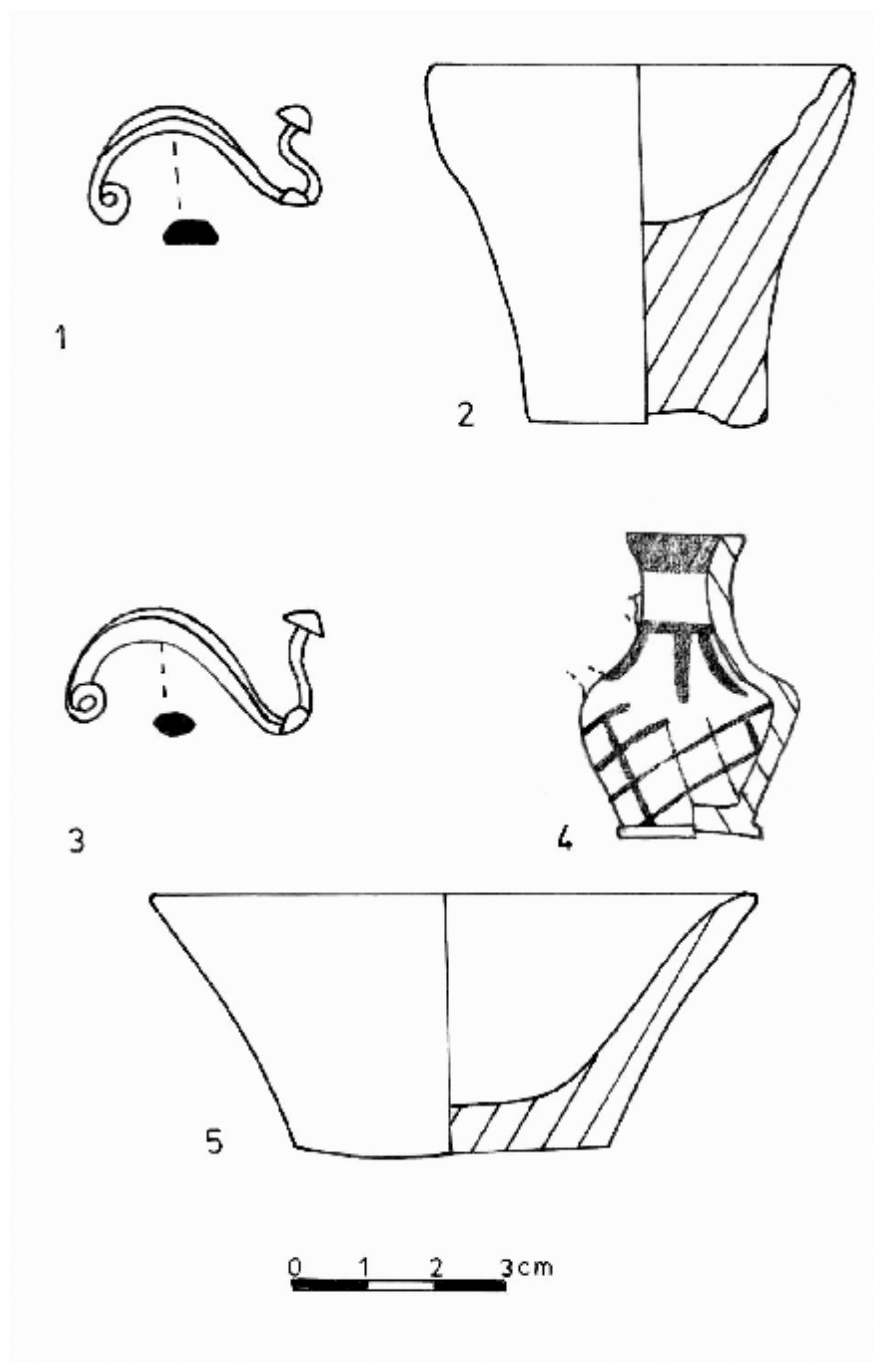

Fig. 2 - Fibule de bronz: 1 - Adamclisi, B; 3 - Valu lui Traian.
Ceramică: 2, 5 - Seimenii Mici; 4 - Gâldău-Pietroi.

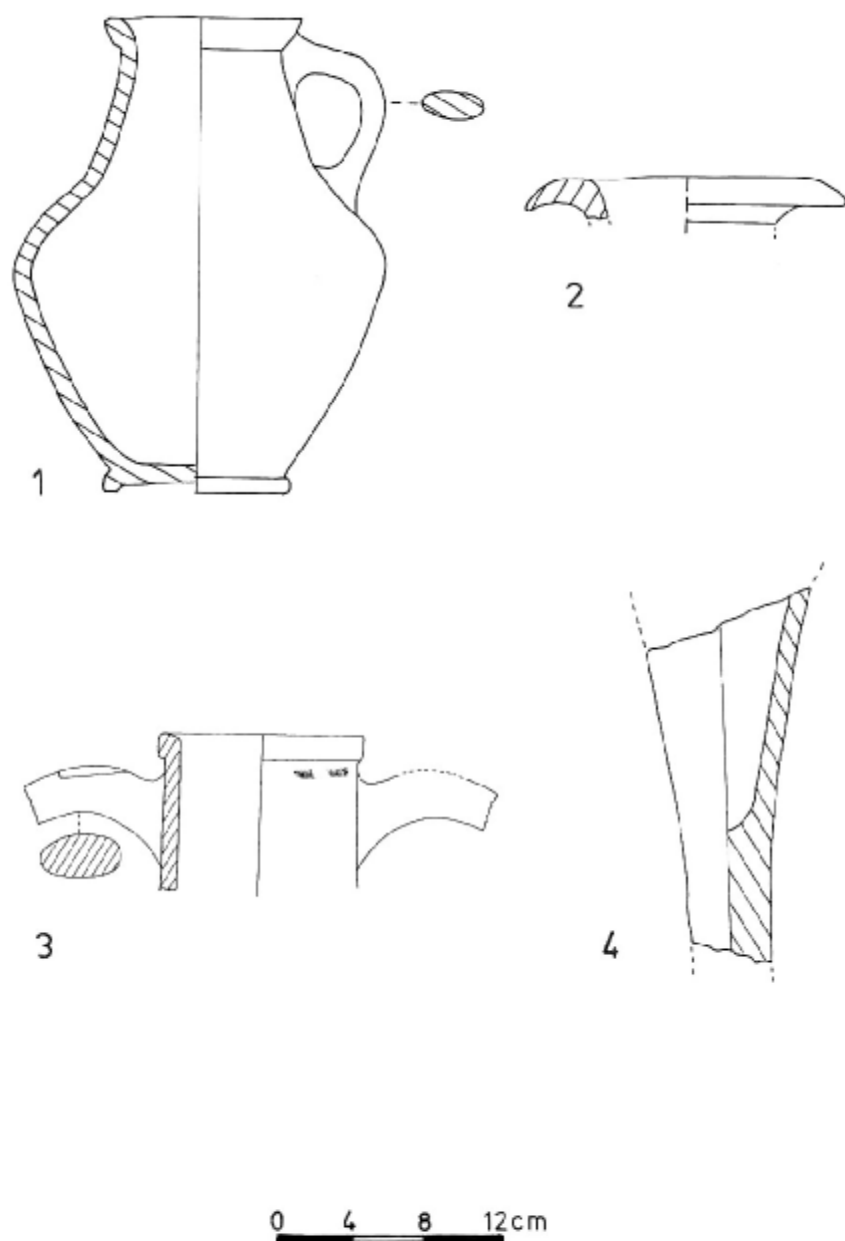

Fig. 3 - Ceramică: 1 – Adamclisi, A; 2 – Ostrov; 3 – Neptun; 4 – Topolog.

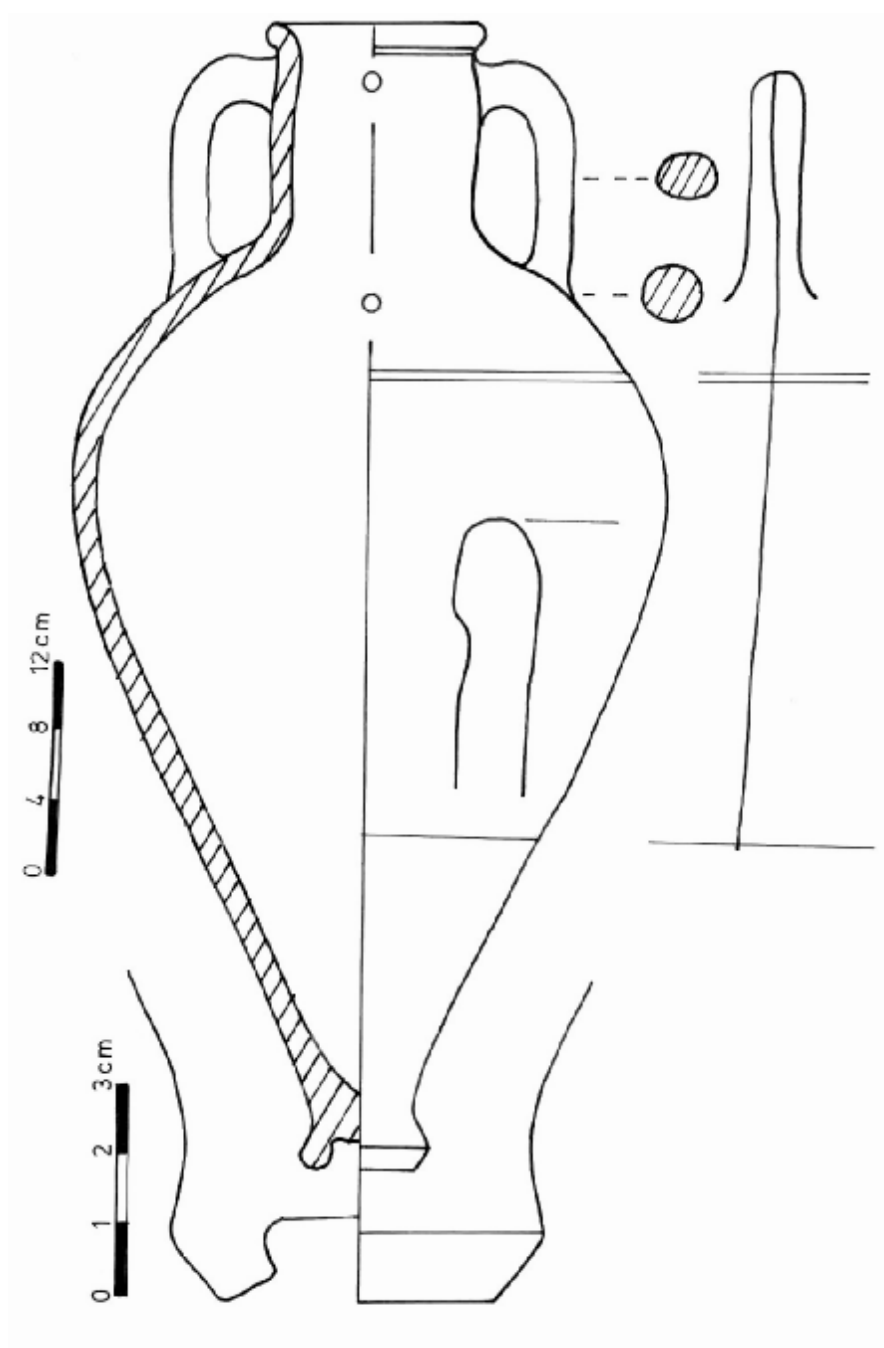

Fig. 4 - Amforă din localitatea Traian.

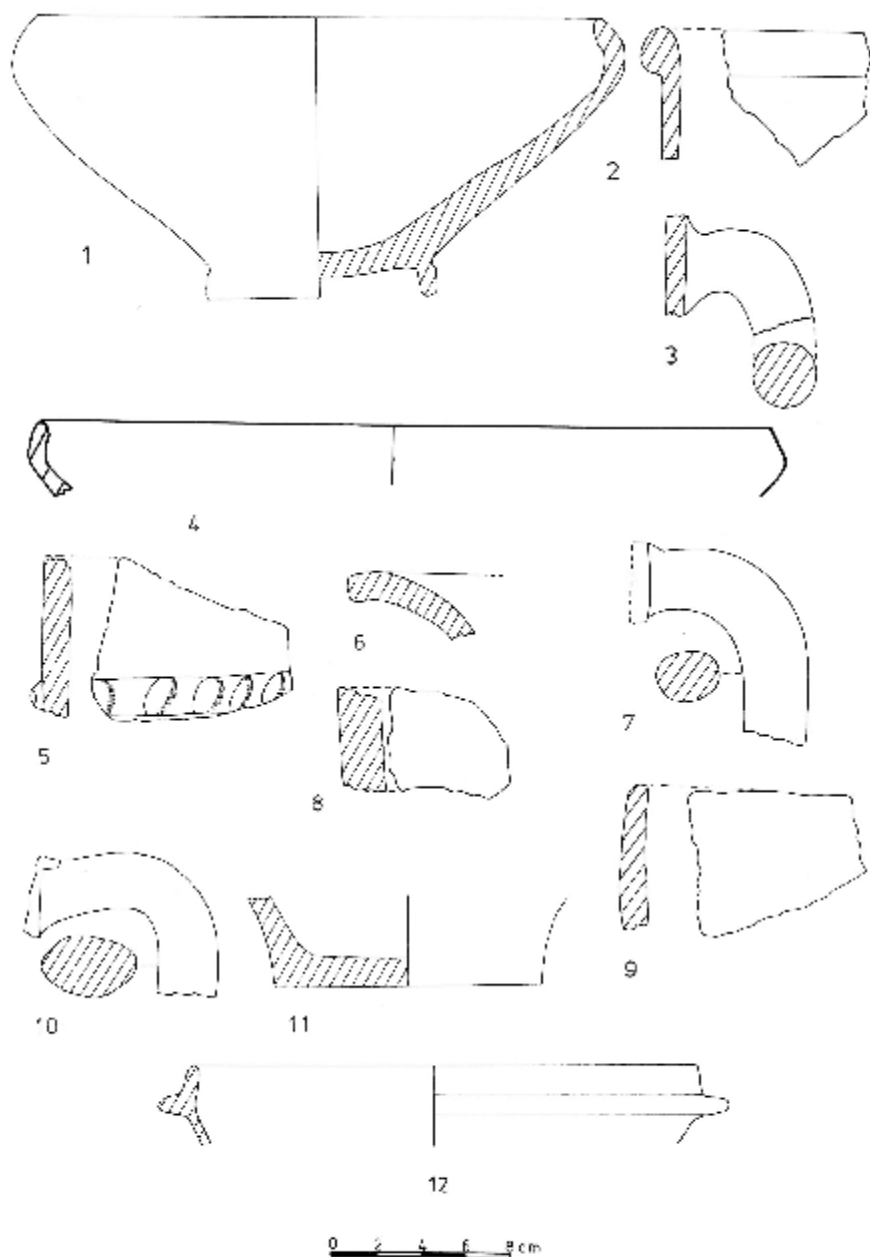

Fig. 5 - Ceramică: 1 – Seimenii Mici; 2-8 – Băneasa, A; 9 – Băneasa, B („Canaraua Fetei”); 10 – Topolog; 11 – Agigea, A; 12 – Gârliciu.

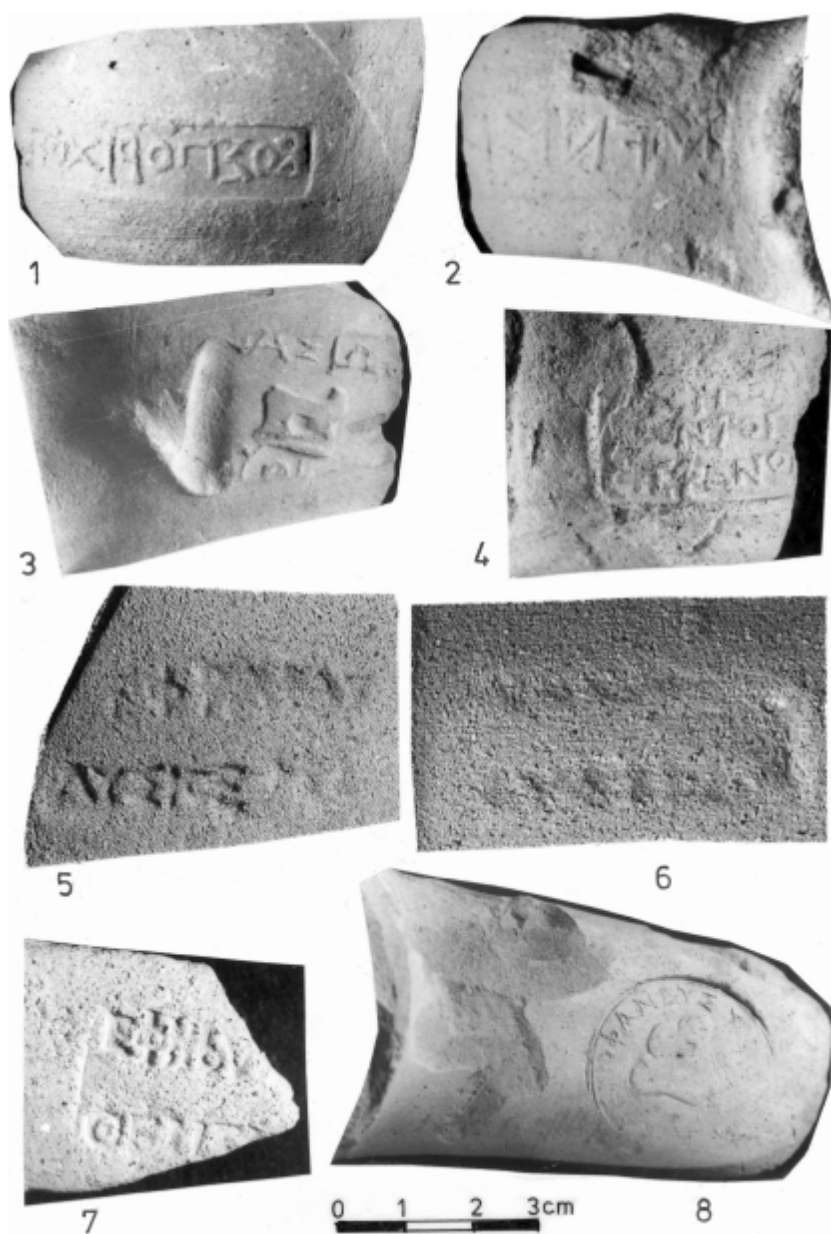

Fig. 6 - Ștampile de amfore: 1 - Agigea, C (Heracleea Pontică); 2 - Bărăganu (Sinope); 3 - Corbu de Sus, 1 (Thasos); 4 - Corbu de Sus, 2 (Sinope); 5-6 - Costinești 1 și 2 (Heracleea Pontică); 7 - Cotu Văii (Heracleea Pontică); 8 - Dulcești (Rhodos).

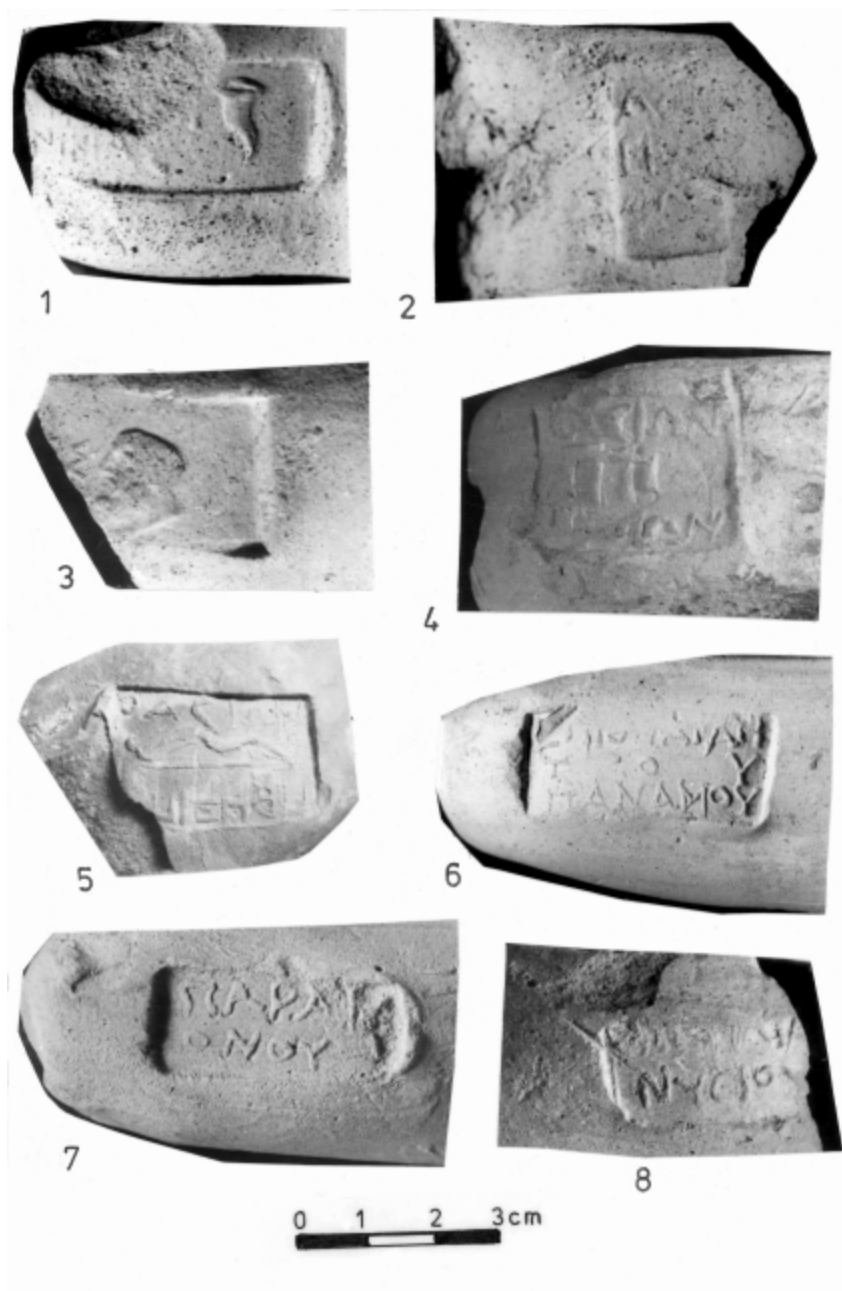

Fig. 7 - Ștampile de amfore: 1-2, Gârliciu 2, 3 (Sinope); 3 – General Scărișoreanu (Sinope); 4-5 – Gura Dobrogei 1, 2 (Thasos); 6-7 – Moșneni, 1, 2 (Rhodos); 8 – Moșneni, 3 (Cnidos).

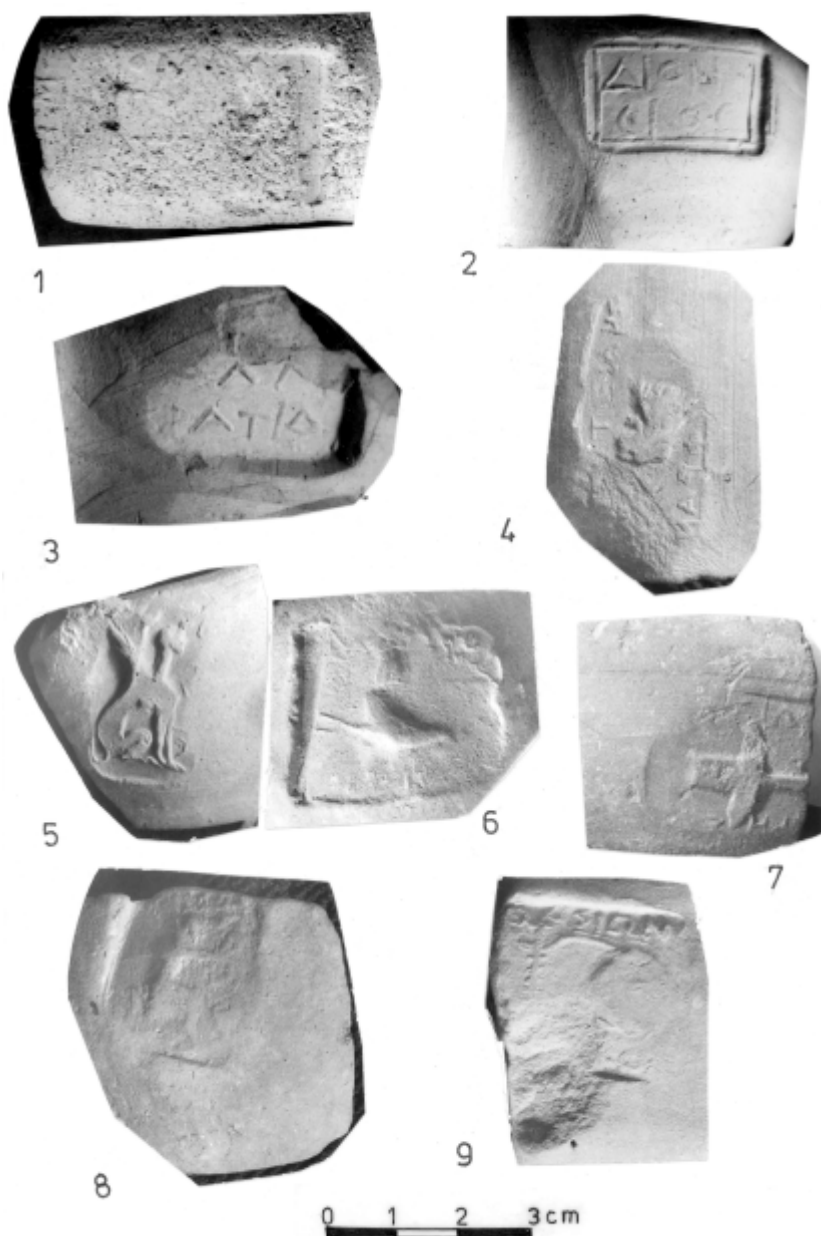

Fig. 8 - Ștampile de amfore: 1 – Neptun (Sinope); 2, 3 – Neptun (Rhodos);
4, 5, 6 – Palazu Mic 1, 3, 4 (Thasos, tipul vechi);
7, 8, 9 – Palazu Mic 5, 7, 8 (Thasos, tipul recent).

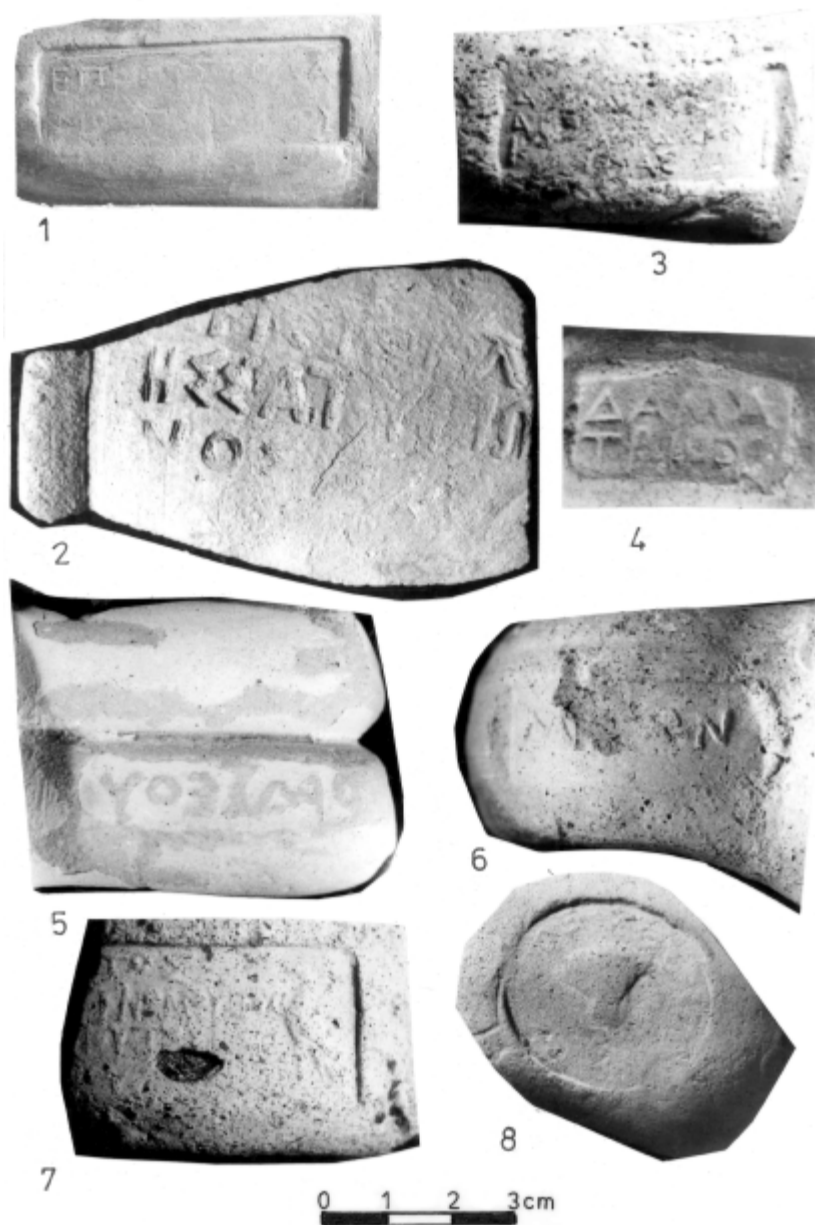

Fig. 9 - Ștampile de amfore: 1 – Palazu Mic, 9 (Rhodos); 2 – Sălchioara (Heracleea Pontică); 3-4 – Tuzla Mică 1, 2 (Sinope); 5 – Tuzla Mică (Cos); 6 – Tuzla aeroport (Sinope); 7 – Borcea (Sinope); 8 – Gura Ialomiței (Rhodos).

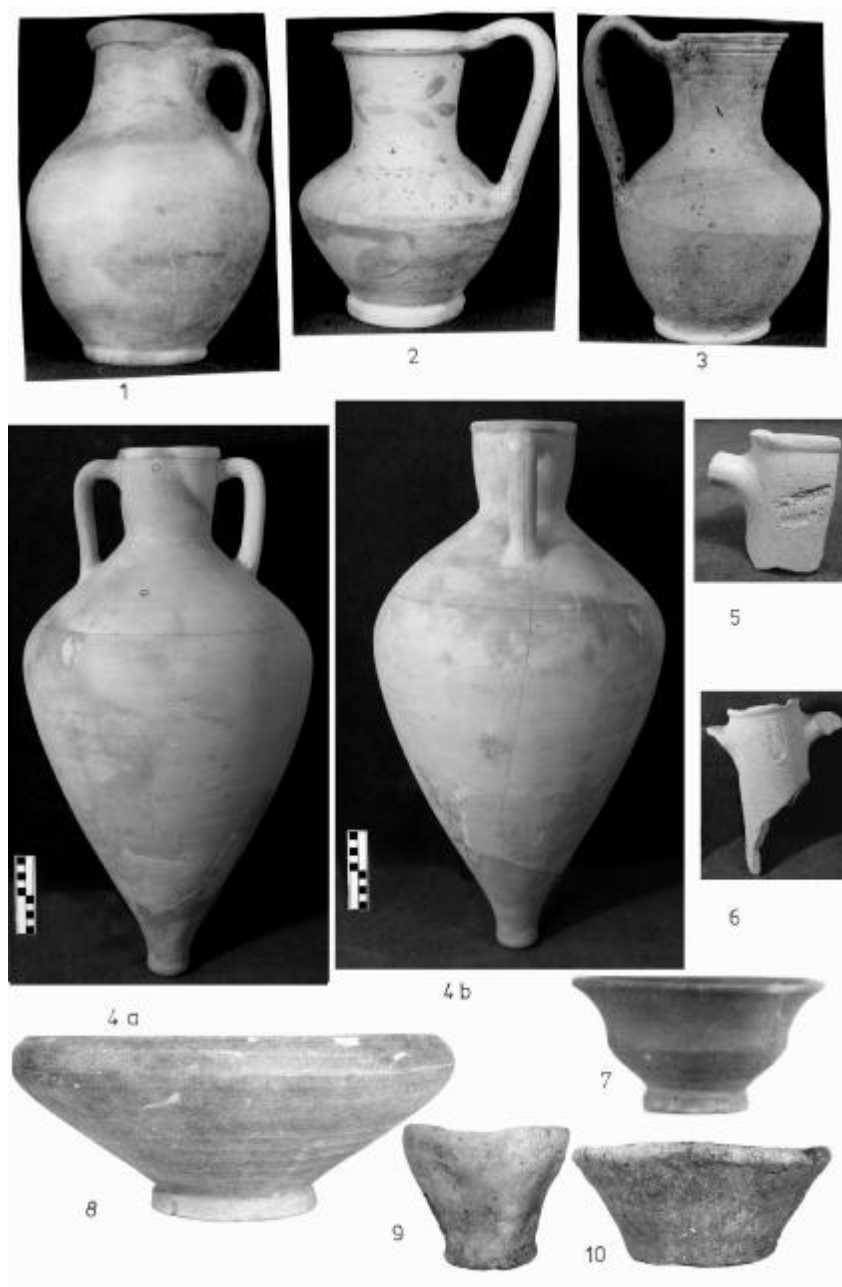

Fig. 10 - Vase ceramice: 1 – Adamclisi, B; 2-3 – Agigea, B; 4 a-4 b – Traian; 5-6 – Costinești; 7 – Galița; 8-10 – Seimenii Mici.

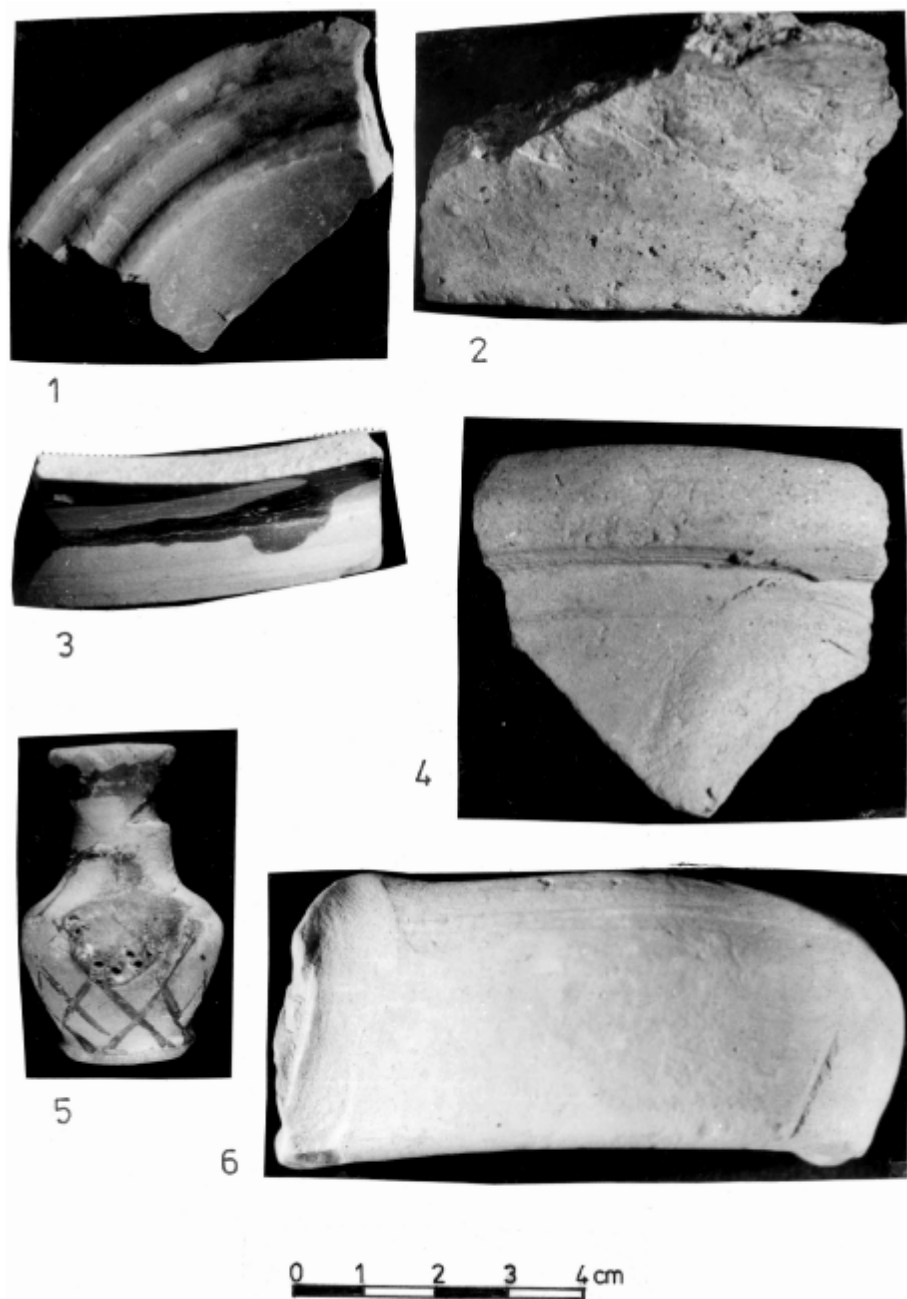

Fig. 11 - Ceramică: 1-3 – Agigea, A; 4-6 – Băneasa, A.

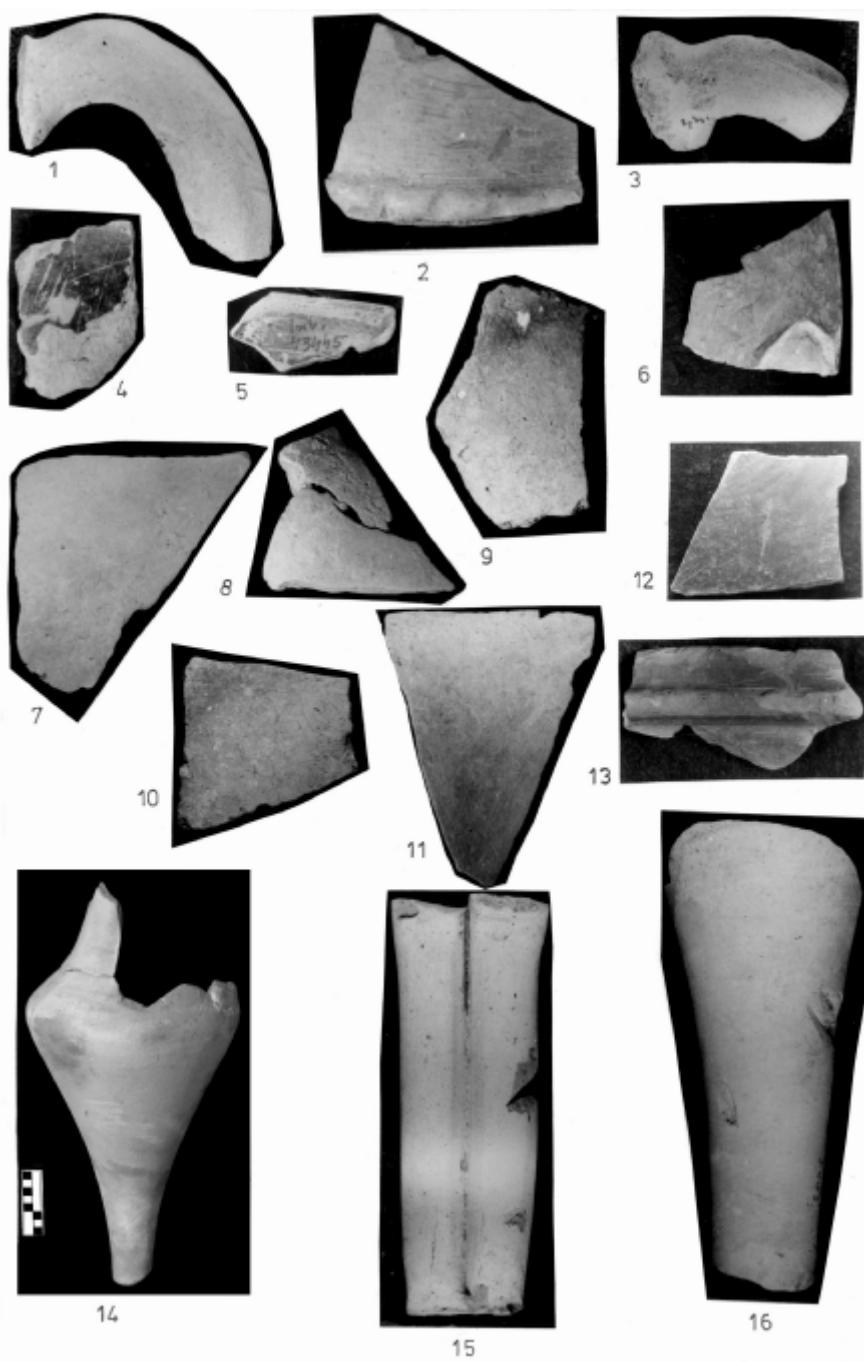

Fig. 12 - Ceramică: 1-6 – Băneasa, A; 7-11 – Băneasa, B („Canarua Fetei”);
12-13 – Gârliciu; 14 – Ostrov; 15-16 – Topolog.

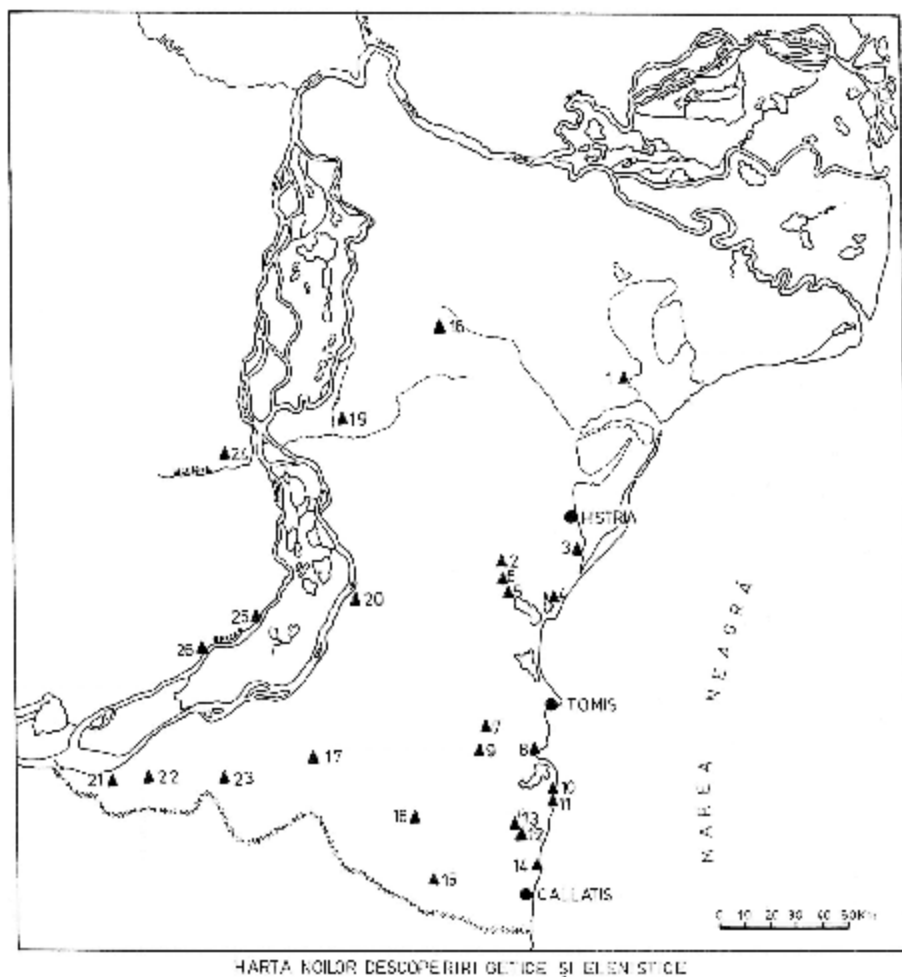

Fig. 13 - 1 – Sălchioara; 2 – Gura Dobrogei; 3 – Traian; 4 – Corbu de Sus; 5 – Piatra;
 6 – Palazu Mic; 7 – Valu lui Traian; 8 – Agigea; 9 – Bărăganu; 10 – Tuzla;
 11 – Costinești; 12 – Dulcești; 13 – Moșneni; 14 – Neptun; 15 – Cotu Văii;
 16 – General Scărișoreanu; 17 – Adamclisi; 18 – Topolog; 19 – Gârliciu;
 20 – Seimenii Mici; 21 – Ostrov; 22 – Galița; 23 – Băneasa; 24 – Gura Ialomitei;
 25 – Borcea; 26 – Gâldău-Pietroiu.

NOUVELLES DÉCOUVERTES GÉTIQUES ET HELLÉNIQUES DE DOBROUDJA ET DE LA RIVE GAUCHE DU DANUBE

Résumé

L'auteur présente plusieurs matériels archéologiques accumulés grâce à de découvertes fortuites, de périégèses et de fouilles archéologiques de sauvetage des dernières années et qui sont entrés dans les collections du musée de Constantza. Leur publication complète, en quelque sorte, la riche liste des découvertes de ce genre dans la région, offrant des informations importantes en ce qui concerne les relations de celle-ci avec le monde gréco-hellénistique pendant les derniers siècles de l'ère ancienne.

Bien des découvertes proviennent des sites archéologiques ou de l'aire de certaines localités actuelles connues lors des recherches antérieures, tout en complétant les informations existantes avec de nouveaux matériels (Corbu de Sus, Costinești, Cotu Văii, Dulcești, General Scărișoreanu, Moșneni, Piatra – lieu dit „Rățarie”, Sălcioara, Gâldău-Pietroiu etc.). Dans certains cas, il s'agit de nouveaux lieux de trouvaille, dans l'aire de certaines localités, déjà répertoriées (à Adamclisi, Agigea, Băneasa, Neptun, Ostrov, Topolog, Tuzla). Il y a d'autre part, des lieux tout à fait nouveaux qui enrichissent la carte archéologique de la région (Galița, Gârliciu, Palazu Mic, Seimenii Mici, Traian).

Comme dans le cas des découvertes antérieures, on constate la présence du matériel autochtone, avec ses particularités dans certaines zones, et aussi, surtout, la présence du matériel gréco-hellénistique (des amphores, en particulier).

Certaines constatations sont suggérées par la répartition géographique des découvertes. Ainsi, quelques-unes appartiennent au territoire callatien: Costinești, Cotu Văii, Dulcești, Moșneni, Tuzla; les découvertes de General Scărișoreanu sont toujours à la proximité du territoire callatien.

On peut attribuer avec certitude au territoire tomitain de la période gréco-hellénistique les découvertes d'Agigea, de Bărăganu et Valu lui Traian. Les découvertes d'Agigea suggèrent l'existence dans cette zone, aussi bien des sites que des tombeaux (tumulaires surtout), détruits en grande mesure lors des travaux éditaires plus anciens et l'aménagement du canal Danube – Mer Noire.

Les découvertes de Corbu de Sus, Gura Dobrogei, Traian, Palazu Mic et Piatra – „Rățarie” appartiennent au territoire histrien. La découverte la plus ancienne (du VIe s. av. J.-C., probablement) est l'amphore de Chios, de Traian (comm. de Săcele), localité située près d'Histria, aux environs du lac de Nuntași (lagune ou golfe, peut-être, en antiquité); cette amphore provient, probablement, d'un tombeau (tumulaire?) détruit, ou bien de l'aire de quelque site antique.

En ce qui concerne les neuf anses d'amphores estampillées de Palazu Mic, ce qui retient l'attention c'est le grand nombre d'exemplaires de Thasos (huit), des types ancien et récent; elles s'échelonnent entre environ 370 et 350 av. J.-C. et 310-295 av. J.-C.

Leur groupement dans un lot relativement compact pourrait suggérer l'évolution de ce site surtout durant les trois derniers quarts du IVe s. av. J.-C. La seule estampille d'autre type – de Rhodes – laquelle est beaucoup plus tardive, du

milieu des années '60 du IIe s. av. J.-C., à moins qu'elle ne fût égarée par le découvreur parmi les thasiennes - pourrait suggérer l'existence d'une seconde étape - plus tardive - dans l'évolution du site de Palazu Mic.

A Piatra - „Rățărie”, il a existé une agglomération importante pour le territoire histrien; celle-ci était située sur le bord de l'actuel lac Taşaul, qui était, probablement aussi, golfe maritime dans les temps anciens, isolé plus tard de la mer par le cordon littoral actuel.

Les estampilles d'amphores relativement nombreuses (30 exemplaires) se laissent classer de la manière suivante: 18 de Thasos (8 du type ancien et 10 du type récent), 1 d'Héraclée du Pont, 8 de Sinope, 1 du type Chersonèse et 2 du type Akanthos. Elles recouvrent un intervalle compris approximativement entre le milieu du IVe s. av. J.-C. (ou un peu plus tôt) et le milieu du IIIe s. av. J.-C. On observe l'absence (due au hasard, peut-être?) des estampilles de Rhodes, ce qui pourrait suggérer un abandon relativement récent de l'habitat.

Pour la zone danubienne, on constate l'apparition de nouveaux lieux de trouvailles archéologiques à Gârliciu, Seimenii Mici, Băneasa, Galița, Ostrov - „Ferma 1” etc. Le caractère gétique des découvertes est assuré, étant mis en évidence tant par le type funéraire rencontré (à Ostrov), que par le matériel céramique autochtone spécifique, bien que l'élément grec n'y manque, lui non plus.

Même si les découvertes présentées offrent une image extrêmement sommaire sur les réalités de la région, le long des derniers siècles de l'ère ancienne, leur corroboration par les recherches systématiques et par d'autres découvertes plus anciennes permet tout au moins la mise en évidence plus claire de deux zones distinctes dans toute la région: la zone littorale, avec les territoires ruraux des villes grecques ou avec les sites qui se trouvaient dans leur proximité, et la zone danubienne, où l'empreinte autochtone est plus évidente, sans que, pourtant, les nombreuses importations grecques y manquent.